

Värmländsk hästkraft

En förstudie kring hästsektorn i Värmland

Rapport 2002:3

Länsstyrelsen
Värmland

Förord

Rapporten ”Värmländsk hästkraft - En förstudie kring hästsektorn i Värmland” har sitt länsstyrelseinterna sammanhang i en ambition ”om att utveckla och förmedla kunskap om Värmland och vad som vad händer i Värmland”. Arbetet med rapporten har finansierats av den värmländska sysselsättningspakten. Rapporten har gjorts av Daniel Edelbring, Turtek. Författaren svarar själv för rapportens innehåll.

Rapporten har sin utgångspunkt i det faktum att det aldrig har funnits så många hästar i Sverige, som nu. Man kan självfallet ställa sig frågan ”till vilken nytta?”. Men de representerar ett stort värde, det omsätts mycket pengar tack vare dem och de ger väldigt många en rikare fritid m.m. Det byggs också mycket socialt kapital med anledning av dem. Det värmländska landskapet skulle inte heller ha sett likadant ut utan hästar. Bosättningen på både gles- och inte minst den mer tätortsnära landsbygden skulle inte ha varit den samma utan det ökade intresset för hästen.

Det finns därför anledning att observera ”hästens betydelse för den regionala utvecklingen”. I rapporten talas således om hästens direkta och indirekta effekter samt andra aspekter. Det är Länsstyrelsens förhoppning att fler ”ska fatta galoppen” när det gäller hästens betydelse och kanske spurras att göra än mer och att den gemensamma dialogen om förutsättningar, möjligheter och problem som finns kring hästen skall öka. Som i allt utvecklingsarbete handlar det om enskilda initiativ och ”eget” entreprenörskap. Men det finns också utrymme för eller kanske krävs en hel del ”krattande i manegen” för att Värmland skall kunna ta tillvara på hästens möjligheter och också ta sig an dess problem så att utvecklingen av hästsport och hästnäring blir uthållig. Kanske kan det då åstadkommas något ”i hästvåg”

Bengt Dahlgren
Planeringsdirektör

Värmländsk hästkraft

En förstudie kring hästsektorn i Värmland

Oden och Hanna, Färjestads Ridhus

Daniel Edelbring

... Jag fick ärva min första ponny av min syster. Den var alldeles för stor och bet av mig ett halvt finger. De två första tävlingarna gick ganska bra, men sedan lärde han sig att om man vägrar på första hindret tre gånger, ringer det en klocka och då får man åka hem. En kille hade nog lagt ner helt om en sådan grej hade hänt. Killar måste lyckas och vinna. Mig gjorde det ingenting. Jag tyckte lika mycket om hästen för det.

Malin Baryard. Aftonbladet. Sportbladet. Den 13 oktober 2001.

Innehållsförteckning

1	Värmländska hästkraft	5
1.1	Inledning	5
1.2	Syfte och mål	5
1.3	Genomförandet	5
2	Hästen i Sverige	6
2.1	Vad är hästnäringen	6
2.2	Hästens betydelse i historisk belysning	6
2.2.1	Jord- och skogsbruk	7
2.2.2	Travsport	8
2.2.3	Ridsport	9
2.2.4	Galoppsport	10
2.2.5	Hästavel	11
2.2.6	Totalisatorspelet	12
2.2.7	Var tredje svensk har kontakt med hästar	13
2.3	Antalet hästar i Sverige	14
2.4	Hästen i samhälle och samhällsekonomi	15
2.5	Hästar – En växande industri	1
3	Värmländsk hästkraft – Direkta effekter	18
3.1	Antalet hästar i Värmland	19
3.2	Ridsporten i Värmland	20
3.2.1	Ridklubbar och ridskolor	20
3.2.2	Westernridning	22
3.2.3	Islandshästar	23
3.3	Trav- och galoppsport	24
3.3.1	Travbanor	24
3.3.2	Tränare, stall och antal travhästar	25
3.3.3	Travklubbarna	26
3.3.4	Galoppsporten	27
3.3.5	Spel på hästar	27
3.3.6	Ungdomsverksamheten inom travsporten	28
3.4	Avelsverksamhet	28
3.5	Skogshästen	30
3.6	Landsbygdsutveckling – från mjölkgård till hästhållargård	30
3.6.1	Upplev Landet	31
3.7	Premieringar	31
3.8	Hästen i Värmlandsturismen	32

4	Värmländsk hästkraft – Indirekta effekter	34
4.1	Utbildning och forskning	34
4.2	Hovslagare	35
4.3	Tidningar och media	36
4.4	Förädling av kötråvara – slakt	35
4.5	Veterinärer	35
4.6	Alternativ behandling	36
4.7	Transportföretag	36
4.8	Återförsäljare, leverantörer, grossister och detaljister	36
5	Värmländsk hästkraft - Andra aspekter	38
5.1	Hästgårdarna	38
5.2	Öppna landskap	38
5.3	Jämställdhet	38
5.4	Miljö och miljöpåverkan	39
5.5	Bevarandenaspekter	39
5.6	Sociala värden	39
5.7	Ekonomiska värden	40
5.8	Internationalisering	40
6	Projektverksamhet inom hästsektorn	41
6.1	Förslag om utvecklingsarbete	41
6.1.1	Ridskolor och ridklubbar	41
6.1.2	Hästen och turismen	41
6.1.3	Travsektorn	42
6.1.4	Utbildning & forskning	42
6.1.5	Hästsektorn generellt	43
7	Sammanfattning	44

1 Värmländsk hästkraft

1.1 Inledning

I samband med överläggningar på länsstyrelsen den 26 mars 2001 diskuterades behovet av länsövergripande projekt som lyfter fram verksamheter som är centrala för Värmland. De då närvarande enades om att det borde utföras förstudier för att undersöka möjligheten att genomföra större projekt inom två områden nämligen Motorsporten och Häst/Hästsport.

Med anledning härav ansöktes hos Värmlands Sysselsättningspakt om medel för genomförande av dessa förstudier. Den 17 juli 2001 beviljade Värmlands Sysselsättningspakt medel för genomförande av förstudier.

1.2 Syfte och mål

Förstudiens syfte är att undersöka möjligheterna för ett större länsövergripande projekt där hästen och hästsportens betydelse för Värmland skall belysas. Förstudien skall visa hur hästen och hästsporten påverkar såväl den värmländska ekonomin som de sociala strukturerna och föreningslivet. Förstudien skall i första hand belysa frågorna utifrån följande aspekter:

- mervärdet av hästen och hästsportens betydelse för företagandet i Värmland
- betydelsen för besöksnäringen
- möjligheterna att skapa nya sysselsättningstillfällen
- ökat entreprenörskap och nya företag inom den sociala ekonomin

Företaget TURTEK knöts till uppdraget såsom extern utredare och denna rapport överlämnades till Länsstyrelsen i Värmland vid utgången av år 2001.

1.3 Genomförandet

Utredningsarbetet har till stora delar bestått i källsökning såsom materialinsamling och ett stort antal intervjuer och träffar inom företrädesvis rid- och travsektorn. Vidare har ett stort antal intervjuer och träffar genomförts inom sekundärnäringar som på olika sätt kopplar till hästen. Analysarbetet har indelats och beskrivs i direkta och indirekta effekter och avslutningsvis i övriga effekter.

Parallellt med hästsektorns beskrivning har upplevda problemområden, kunskapsutvecklingsbehov samt projekt- och utvecklingsidéer infångats. Dessa projekt- och utvecklingsidéer redovisas i slutet av denna förstudie.

Någon exakt bedömning av antalet hästar i länet, fördelade på varierande sektorer, har inte varit möjlig att göra på grund av stora mörkertal. Utredningen har dock försökt att fånga upp storheterna inom hästsektorn och bedöma dess olika delar sett till ekonomi, sysselsättning samt bland annat sociala och miljömässiga värden och aspekter.

2 Hästen i Sverige

2.1 Vad är hästnäringen?

Under åtskilliga århundraden har hästen haft betydelse inom den militära organisationen. Först under andra hälften av 1800-talet började hästen användas i större omfattning som dragdjur inom andra sektorer av samhället – främst inom lantbruket. Avel och uppfödning av hästar för den militära organisationen, lantbruket och andra branscher var under 1800-talet och 1900-talets första hälft av stor ekonomisk betydelse för samhällsutvecklingen. I takt med en allt ökande industrialisering förlorade hästen i betydelse som arbetsredskap. Idag används arbetshästen i begränsad omfattning och endast inom skogsbruket.

Under de senaste tjugofem åren har antalet hästar expanderat kraftigt på grund av en ökad efterfrågan på hästar för fritidsaktiviteter i anslutning till ridning, körning, turism, trav och galopp samt ridningens olika tävlingsgrenar.

I första hand producerar hästen en rad tjänster och är därmed en del av en växande tjänstesektor som möter efterfrågan av fritidsaktiviteter. Dessutom producerar hästnäringen s.k. kollektiva nyttigheter, vilka vanligtvis inte är föremål för prissättning på marknaden. Exempel på sådana nyttigheter är bland annat produktionen av ett öppet och varierat kulturlandskap.

Engagerade i hästsektorn är bland annat uppfödare, hingsthållare, hästägare, tränare, hästskötare, instruktörer, ryttare, körsvänner, tävlingsarrangörer och arrangörer av totalisatorspel, användare av hästen inom turism samt skogsbruk och annan entreprenadverksamhet.

Hästnäringen är vid sidan av jord-, skogs- och trädgårdsnäringen en areell näringsgren med särskild betydelse för landsbygdens utveckling. Den är dessutom unik i så motto att den främjar samspelet mellan staden och landet.

Hästnäringen har även indirekta effekter på samhällsekonomin genom att den är beroende av varor och tjänster från andra näringar. Exempel på dessa aktörer är bland annat materialtillverkare, foderproducenter, veterinärer, försäkringsbolag, transportörer och hovslagare.

2.2 Hästens betydelse i historisk belysning

Användningen av hästen har genomgått en omfattande förändring under 1900-talet. Idag finns det inte längre några hästar i försvaret. Inom jord- och skogsbruket förekommer hästen sparsamt och då i delar av skogsbruket.

Idag används hästen framförallt i olika fritidsaktiviteter i anslutning till körning, ridning och turism och i sporter som trav och galopp samt ridningens olika tävlingsdiscipliner. Hästen nyttjas också vid rehabilitering av rörelsehindrade och i behandlingshem.

Hästens roll i Sverige har med åren blivit allt tydligare. Det gäller inte bara betydelsen för ekonomi och sysselsättning utan också dess betydelse i ett socialt och kulturellt

perspektiv. Det ekonomiska perspektivet är av tradition det som i många fall tillmäts den största betydelsen men hästnäringens sociala betydelse bör lyftas fram mer. Även om kunskaperna på detta område ännu så länge är mindre har den sociala dimensionen en mycket stor betydelse.

Under det senaste decenniet har jordbrukspolitiken såväl i Sverige som i andra europeiska länder genomgått grundläggande förändringar som syftar till att bruka åker-, betes- och hagmarker för att hålla landskapet öppet, samtidigt som produktionen av livsmedel så långt som möjligt skall begränsas på grund av den rådande överskottssituationen i västvärlden. Genom den omdefiniering som ägt rum av jordbrukspolitiken under senare år har hästen fått en särskild betydelse även för att uppnå målen för jordbrukspolitiken.¹

2.2.1 Jord- och skogsbruk

Hästens betydelse inom jord- och skogsbruket ökade under senare delen av 1800-talet i takt med att nyare och effektivare redskap kom till användning, då dessa krävde större dragkraft. Att böndernas skjutsplikt upphörde och att skiftesreformer genomfördes, vilka gav upphov till mer sammanhängande och därigenom lättbrukade skiften, verkade också i en riktning som gjorde hästen populär som dragare.²

Jordbrukets mekanisering startade i blygsam skala under 1920-talet. Efter andra världskrigets slut accelererade denna utveckling och hästarna kom i allt högre grad att ersättas av traktorer. Motoriseringen inom skogsbruket började i egentlig mening inte förrän under 60-talet. I mitten av 50-talet beräknas hästen ha använts vid ca 90% av timmerframkörningen. I början av 70-talet kördes endast ca 3% av den avverkade skogen ut med hjälp av häst.²

Allt eftersom hästens betydelse minskade inom jord- och skogsbruk samt inom försvarsmakten minskade även det totala antalet hästar på jordbruksfastigheterna. Under efterkrigstiden har hästens användningsområden förändrats. Från att vara en viktig resurs i jord- och skogsbruk nyttjas hästen alltmer för att tillfredsställa människors behov av en intressant och stimulerande fritid. Hästens användningsområde har således skiftat från arbete till fritid.

Hästarna och hästhållningens roll har dock förändrats sedan 1900-talets första hälft då hästen användes som dragare. Nu spelar hästen och hästhållningen sin största roll för jordbruket som foderkonsument och för inackorderings- och uppfödningens verksamhet.

Hästen har en stor betydelse för intäkterna i det svenska jordbruket, bland annat i form av intäkter från foderförsäljning, inackordering, etc. Hästar och hästhållning utgör jordbrukets femte största inkomstkälla. Jordbrukarnas intäkter från hästsektorn är enligt LRF:s beräkningar cirka 1.28 miljarder kronor per år.³

Nya företag och verksamheter baserade på hästar och hästhållning etableras. Det kan bland annat röra sig om turridding, ridläger, inackorderingsverksamhet, etc. Verk-

¹ Hästen i Sverige, Europa och jordbrukspolitiken. Nationella Stiftelsen för Hästsportens Främjande.

² Hästavel och hästanvändning, SOU 1982:51.

³ Hästpolitiska utredningen. SOU 2000:109

samheterna tillför jordbruk och landsbygd betydelsefulla marginalintäkter med en utveckling av landsbygden som följd. En utveckling av hästverksamheter på landsbygden ger också arbetstillfällen för kvinnor samtidigt som hästhållningen bidrar till att uppfylla jordbrukets miljömål.

Hästen spelar även en viktig social roll för en levande landsbygd. Förutsättningar för en aktiv och intressant fritid skapas i landsbygdsområden, inte minst för unga flickor.

Hästnäringens företrädare menar att hästhållning bör betraktas som en primär produktionssektor inom jordbruket och att detta tydliggörs i gällande författningar. Detta skulle medföra att jordbruksföretagare som bedriver hästhållning ges samma möjligheter som jordbrukare att erhålla investerings- och startstöd och stöd från Europeiska utvecklings- och garantifonden för jordbruket.

2.2.2 Travsport

Den moderna travsporten – som vi idag känner den – sägs idag ha sitt ursprung i bondesamhället där bönderna samlades på isarna för att tävla om vem som hade den snabbaste hästen.

Det finns notiser som antyder att Värmland redan i slutet av 1600-talet var känt för sina duktiga hästar. Det är 200 år innan nordmarkingarna började intressera sig för travkörning på allvar.⁴

*”Ett försök att uppleva dessa populära täflingar (på 1800-talets början) gjordes 1884, men ledde icke till något varaktigt resultat i de stora centra, ehuru i landsorten, särskilt må nämnas Norrland, Värmland, Dalarna och Bergslagen traftävlingarna fortfarande anordnades af lokala för den norska, resp. nordsvenska hästrasens utveckling nitälskande föreningar.”*⁵

En av de först dokumenterade travtävlingarna på land arrangerades 1870 på Ladugårdsgårde i Svenska Kapplöpnings-sällskapets regi. På den tiden förekom inga prispengar utan de tävlande körde för äran och i vissa fall en god middag.

Travtävlingar förekom även på Norra Brunnsvikens isar. Totalisatorspel vid travtävlingar återinfördes 1923 efter att ha varit förbjudet under slutet av 1800-talet och under 1900-talets början. Att totalisatorspelet återinfördes kom att bli av stor betydelse för sportens utveckling, då detta medförde att sporten erhöll medel för bland annat utbyggnaden av landbanor. År 1925 bildades Svenska Travsportens Centralförbund, vilket var sprunget ur en delning av dåvarande Svenska Trafsällskapet, ur vilket även Stockholms Travsällskap är bildat.⁶

Travsporten utvecklades i en positiv riktning fram till och med 1960-talet, då utvecklingen avstannade och förbyttes i en tillbakagång. Detta ledde bland annat fram till bildandet av Aktiebolag Trav och Galopp år 1973.

⁴ Färjestad 60 år. P.O. ”Perman” Magnusson. Karlstad 1996.

⁵ Färjestad 60 år. P.O. ”Perman” Magnusson. Karlstad 1996.

⁶ Hästen i Sverige, Europa och jordbrukspolitiken. NSHF - Nationella Stiftelsen för Hästsportens Främjande.

Sverige är idag en av de tre ledande travsportnationerna i världen – en internationell konkurrenskraftig elit och en stark sportslig bredd. Under åren 1998, 1999 och 2000 har exempelvis en svensk kusk, Tomas Eriksson, tilldelats utmärkelsen Top Drivers Award.

Inom svensk travsport finns idag 68 000 travhästar varav 60 000 varmblod och 8 000 kallblod. Antalet proffstränare med A-licens uppgick 1999 till 393 och A-tränarnas antal anställda uppgick till 1 008. Antalet hästar i professionell träning uppgick till 8 385 varav kallblod 381. Antalet amatörtränare, s.k. B-licensinnehavare uppgick till cirka 7 253. Det genomförs knappt 1 000 tävlingsdagar med cirka 10 000 löpningar per år inom svensk travsport. Under 1999 deltog ungefär 14 000 ungdomar inom travsportens ungdomsverksamhet.⁷

Det finns 31 så kallade permanenta travbanor, dvs. banor som anordnar travtävlingar med totalisatorspel. Dessa är regionalt spridda i landet. Vidare finns ett 30-tal icke-permanenta banor som främst används för träningsändamål där det också anordnas tävlingar någon gång per år, sk. bygdetrav. Under år 1999 gjordes 2.3 miljoner besök vid svenska travtävlingar.

Ett mått på den inhemska travsportens konkurrensförmåga är förhållandet mellan hur mycket prispengar som svenskregistrerade travhästar vinner utomlands sett i relation till hur mycket prispengar utlandsregistrerade travhästar vinner i Sverige. Svenskregistrerade varmblodiga travhästars ”bytesbalans” har försämrats markant under de senare åren, från +16 143 tkr år 1995 till -30 315 tkr år 1999. Enligt STC kan förklaringarna vara att;

1. Svensk travsport har blivit mer konkurrensutsatt under de senaste åren. Antalet anmälningar av utländska hästar till lopp i Sverige har i stort sett fördubblats under de senaste åren, främst från de nordiska länderna. De högre prissummorna i Sverige gör det intressant att tävla här.
2. Svensk avels kvalitet har försämrats sedan slutet av 1980-talet, speciellt har importen av avelshingstar minskat och försämrats.
3. Exporten av svenska tävlingshästar har varit stor under de senaste fem åren och importen har varit liten. Såväl goda tävlingshästar som avelsston har sålts utomlands. Flera uppfödare har valt att ställa upp fölston i Italien, Frankrike och USA, då priserna på travhästar är betydligt högre i dessa länder.

2.2.3 Ridsport

Ridsporten har sin historiska förankring inom försvarsmakten där hästens betydelse var stor redan i början av förra årtusendet. Även tävlingsverksamheten har sitt ursprung i försvaret men den övergick sedermera till att även omfatta civilister.

År 1886 bildades den första fältrittklubben i Sverige i form av Stockholm Fältrittklubb. År 1912 bildades den första ridsportorganisationen, Svenska Ridsportens Centralför-

⁷ Hästpolitiska utredningen. SOU 2000:109

bund, vilket bland annat tillkom för att organisera och genomföra ryttartävlingarna vid olympiska spelen i Stockholm 1912.

I samband med försvarets ”avhästning” i början av 1950-talet fick ridskoleverksamheten på fördelaktiga villkor tillgång till bra hästar och välutbildad personal, vilket bland annat påskyndade verksamhetens gynnsamma utveckling. Ridfrämjandet bildades på statligt initiativ år 1948 för att hantera denna situation. Ridskoleverksamheten medförde att även icke-hästägare fick möjlighet att ta aktiv del i sporten.

Ridsporten kom att utvecklas från en exklusiv fåmannasport för officerare och gentlemän till en folkrörelse och breddidrott. I ett internationellt perspektiv har Sverige en relativt hög ranking inom samtliga discipliner. Enligt internationell ranking den 1 mars 2000 hade Sverige tre ryttare bland de 50 bästa i hoppning, fem ryttare bland de 50 bästa i dressyr, två ryttare bland de 50 bästa i såväl fälttävlan som distans. Under 1999 vann svenska senior- och juniorryttare totalt 33 medaljer i VM, EM och NM-tävlingar (11 guld, 12 silver och 10 brons).

Ridsporten är idag en av Sveriges största idrotter och den största flickidrotten mätt i antalet aktivitetstimmar. Ridsporten är numera en starkt kvinnodominerad idrott och har under de senaste decennierna utvecklats till en folksport.

Enligt statistik från Svenska Ridsportförbundet fanns det vid årsskiftet 94/95 närmare 996 ridklubbar/lokallorganisationer fördelade på 19 distriktsförbund. Av dessa bedriver 520 ridklubbar ridskoleverksamhet. Idag uppgår antalet ridskolor till 535 och ridklubbar till 989.⁸

Ridsporten är uppdelad i grenar samt i kategorierna ponny och häst. De olika grenarna består av hoppning, dressyr, fälttävlan, distans, körning och voltage. Endast ungdomar yngre än 18 år får tävla i ponnyklasserna. Hoppning är den dominerande tävlingsgrenen. Ungefär tre av fyra tävlingsstarter i tävlingar som anordnas inom ramen för SvRF:s verksamhet avser hoppning. Ungefär var femte tävlingsstart avser dressyr, som är den näst största tävlingsgrenen.

Medlemsantalet i SvRF uppgår idag till 216 000 varav 85% är kvinnor. De manliga medlemmarna finns främst i ålderskategorin över 25 år. Hela 65% var barn och ungdomar under 25 år. Ungefär 185 000 personer genomförde cirka 8 miljoner ridtimmar vid ridskolorna under år 1999. Ridning används också alltmer som en del i rehabiliterings- och habiliteringsarbete och det finns enligt SvRF ungefär 4 000 aktiva ryttare som är handikappade och rider regelbundet.⁹

För att öka kvalitén och säkerheten på landets ridskolor vill SvRF bilda ett speciellt bolag som köper in hästar. Många ridskolor har idag problem med att hitta bra hästar till sin undervisning. Bolagets hästar skall därför vara speciellt lämpade för ridskolornas behov. Bolaget hyr sedan ut hästarna till ridskolorna. För att starta och utveckla verksamheten krävs det att staten skjuter till tio miljoner per år under en femårsperiod och efter det ska bolaget stå på egna ben. Finansieringen är tänkt att ske genom statens överskott från kasinoverksamheten.¹⁰

⁸ Aftonbladet. Sportbladet. Den 13 oktober år 2001.

⁹ Hästpolitiska utredningen. SOU 2000:109

¹⁰ Aftonbladet. Kvinna. Den 13 november år 2001.

2.2.4 Galoppsport

Galoppsporten i Sverige har sin upprinnelse i de kapplöpningar som började genomföras i Göteborgsområdet i början av 1800-talet. Tävlingsverksamheten upphörde 1814 och upptogs igen i organiserade former först 1867 sedan ett kapplöpningssällskap bildats. I slutet av 1800-talet startades ett antal fältrittklubbar och år 1887 började ridskolan vid Strömsholm att anordna utbildning inom löpningsridning.

År 1980 bildades Jockeyklubben, vars huvudsakliga uppgifter vid omorganisationen av svensk galoppsport i slutet av 1950-talet kom att övertas av Svenska Galoppsportens Centralförbund.

I slutet av 1800-talet bedrevs tävlingsverksamhet i bland annat Stockholm, Göteborg, Helsingborg, Linköping, Malmö, Kristianstad och Strömsholm, men i nuläget återstår bara två permanenta tävlingsbanor med totalisatorstillstånd, Jägersro och Täby Galopp. Dessutom genomförs årligen en tävlingsdag vid Strömsholm.

I samband med omlokaliseringen av galoppbanan vid Ulriksdal till Täby tappade galoppsporten i popularitet både vad gäller publik och spel. Sedan ett antal år tillbaka har tävlingar även anordnats för arabiska fullblod, vilket förhoppningsvis kommer att påverka svensk galoppsport i en positiv riktning. Som ett resultat av de arabiska halvblodens entré på galoppbanorna har det tillkommit en ny bana, Blommeröd, vilken är belägen i Skåne.¹¹

Inom svensk galoppsport tävlas det med engelska fullblod och arabhästar. Det finns cirka 6 830 engelska fullblod i Sverige. År 1999 startade 1 393 galopphästar i svenska tävlingar varav 799 var svenskfödda.. Sverige är i ett internationellt perspektiv en liten galoppnation. Svensk galoppsport bedöms ha svårt att hävda sig mot ledande galoppnationer som USA, Argentina, Brasilien, Japan, Nya Zeeland, m.fl.

I Norden är Norge den sportsligt sett ledande galoppnationen. Det finns i Sverige cirka 60 professionella galopptränare. De tränar drygt 800 hästar och sysselsätter ett hundratal personer.¹²

2.2.5 Hästavel

För att tillgodose behovet av hästar, främst inom försvarsmakten men även för ceremoniella behov, inrättade Gustav Vasa ett stuteri på Strömsholm. De styrande insåg med tiden hästavelns betydelse och upprinnelsen till en mer ordnad hästavel kan sägas vara ett brev från 1624 där Gustav II Adolf med insikt beskriver värdet av stostammen på Kungsör och Strömsholm.

Karl X Gustaf kom under andra hälften av 1600-talet att inrätta Ottenby stuteri på Öland och hans son Karl XI omorganiserade verksamheten vid Flyinge, vilket blev statsstuteri 1661.⁷

¹¹ Hästen i Sverige, Europa och jordbrukspolitiken. NSHF – Nationella Stiftelsen för Hästsportens Främjande.

¹² Hästpolitiska utredningen. SOU 2000:109

Allt eftersom hästens betydelse inom försvarsmakten och lantbruket minskade avtog statens intresse för hästavelsarbetet. De statliga stöd som tidigare förekom minskade successivt. Skådepenningar, uppfödarpremier och stöd till hovvård som finansierades via staten avvecklades.

Riksanläggningarnas verksamhet kom från slutet av 1960-talet till mitten av 1980-talet att övergå från statlig till hästnäringens regi där ATG, om inte formellt så dock i praktiken, kom att garantera anläggningarnas fortsatta verksamhet. Ett ansvar som numera övertagits av NSHF – Nationella Stiftelsen för Hästsportens Främjande.

Svenska Hästavelsförbundet är paraplyorganisation för de 27 rasavelsorganisationerna förutom raserna inom trav- och galoppsporten. Hästavelsförbundet har av staten förordnats huvudmannaskap för hästkontroll och avelsvärdering av hingstar. Förbundets olika medlemsorganisationer har ca 20 000 medlemmar. För raserna inom travsporten, varm- och kallblodig travhäst, är STC avelsorganisation samt av Jordbruksverket godkänd register- och stambokförande organisation.

Den till medlemsantalet största rasavelsföreningen är Avelsföreningen för Svenska Varmblodiga Hästen (ASVH) som har närmare 2000 medlemmar.

Hästaveln spelar en avgörande roll för att bevara och utveckla svensk hästsektor. För att svensk hästavel, och i förlängningen svensk hästsport, brukshästanvändning, m.m., skall vara internationellt konkurrenskraftig, krävs att avelsarbetet bedrivs på ett effektivt sätt. År 1990 betäcktes totalt 27 000 ston.

Motsvarande siffra för år 1999 var 18 700 ston. Antalet betäckta ston inom svensk halvblodsavel har nära nog halverats från år 1990 till år 1999. Inom travaveln har antalet betäckta ston också minskats från 1990-talets början, men har under de fem senaste åren varit ganska stabilt med cirka 7 000 betäckta varmblodiga travston per år.

Uppfödning är inte någonstans inom EU en lönsam gren av hästnäringen. I en rapport från SLU, Sveriges lantbruksuniversitet konstaterar Anna Hedberg och Alexandra Helgesson att en treåring som i Sverige ger 35-40 000 kronor i snitt har kostat drygt 60 000 kronor att föda upp. En förklaring till det är att hobbyuppfödarna med ett eller ett par ston, som inte räknar så mycket på vinst som på nöjet att leva med hästar.

2.2.6 Totalisatorspelet

ATG, Aktiebolaget Trav och Galopp har sedan 1973 ansvaret för spelet vid trav- och galopptävlingar i Sverige. ATG skall verka för att trav- och galoppsporten i Sverige skall kunna bedrivas på ett sådant sätt att de långsiktiga förutsättningarna för sportens utveckling tryggas inom de av statsmakterna givna ramarna.

För att uppnå detta samverkar ATG med de berörda centralförbunden och de tävlingsarrangerande trav- och galoppsällskapen beträffande ekonomiska resultat, budget mm. De medel som sporten disponerar kommer huvudsakligen från spelet. ATG beslutar om fördelning av totalisatornettot. Ägare till ATG är STC (90%) och SGC (10%)

Sedan ATG bildades har omsättningen på trav- och galopptävlingar ökat från cirka 800 mkr till idag, år 2000, 10.5 miljarder kronor, en ökning mot föregående år med 3.2%.¹³ Fördelningen av en omsatt 100-lapp inom spelet ser ut som följer;

- Tillbaka till spelarna 70,40 kr
- Totoskatt 11,25 kr
- ATG, travbanorna etc. 10.52 kr
- Aktiva, prispengar etc. 7.83 kr

Sportens andel av spelomsättningen fördelas enligt följande;

* Prispengar	634 020 tkr
* Ersättning till premielopp	46 870 tkr
* Ersättning till uppfödare	66 370 tkr

De senaste åren har svensk travsport och ATG mött en starkt ökande konkurrens om spel, medieutrymme och publik. Införandet av Jack Vegas, casinon och spel på hundar tillsammans med internationella spelaktörer som via Internet lockar svenska spelare (beräknad omsättning 2 miljarder kronor), tvingar ATG att avsätta en allt större andel av resurserna på marknadsföring för att bibehålla sin marknadsandel.¹⁴

Som en följd av den allt hårdnande konkurrensen har prisökningarna i huvudsak påförts storloppen. Konsekvensen av denna prisutveckling är att vardagstravet på framförallt små- och mellanbanor har stagnerat. Av 27 000 travhästar som är i träning startar 55% eller 15 000 hästar. Cirka 75% av samtliga starter sker på små- och mellanbanor i det så kallade vardagstravet med mindre än 25 000 kronor i 1:a pris och cirka 50% i lopp med mindre än 15 000 kronor i första pris. Det ger en situation där;

- 65% eller 10 000 hästar tjänar mindre än 25 000 kronor
- 80% eller 12 000 hästar tjänar mindre än 50 000 kronor
- 90% eller 13 000 hästar tjänar mindre än 100 000 kronor
- Av samtliga travhästar i träning tjänar cirka 5% 100 000 kronor eller mer, vilket krävs för kostnadstäckning.
- Endast 4% av de startande hästarna tjänade mer än 200 000 kronor.

2.2.7 Var tredje svensk har kontakt med hästar

Under 1994 uppgick det totala publikantalet vid trav och galopptävlingar till drygt 2.4 miljoner besökare. Cirka 600 000 av dessa besökte minst en gång per år en trav- eller galopptävling. Cirka 2.4 miljoner spelade minst en per år på trav- eller galopptävling.

År 1993 genomförde TEMO på uppdrag av Svenska Travsportens Centralförbund en undersökning avseende befolkningens attityder och erfarenheter till hästar och hästsport.¹⁵ Ur denna källa kan bland annat följande utläsas, att;

¹³ Årsredovisning ATG 2000

¹⁴ STC. Svensk Travsport-folkrörelse och viktig näring.

¹⁵ Hästen i Sverige, Europa och jordbrukspolitiken. NSHF – Nationella Stiftelsen för Hästsportens Främjande

- drygt 3.5 miljoner av den vuxna befolkningen har en positiv inställning till hästar, framför allt äldre män och yngre kvinnor. Cirka 300 000 personer har en negativ inställning medan resterande har en ”varken eller” attityd till hästar,
- ungefär 2 miljoner av den vuxna befolkningen har ridit någon gång,
- ungefär 1 miljon människor har en familjemedlem som rider,
- cirka 1.1 miljoner vuxna är mycket intresserade av travsport. Viss överrepresentation av yngre och medelålders män,
- cirka 1.1 miljoner människor är mycket intresserade av hästhoppning, främst kvinnor.

2.3 Antalet hästar i Sverige

Det är i dagsläget omöjligt att ange några mer precisa uppgifter beträffande antalet hästar i Sverige. NSHF uppskattade antalet hästar i mitten av 1990-talet till mellan 180 000 – 190 000 och att antalet hästar skulle öka med 17 000 fram till år 2000. Vid denna uppskattning befanns 142 000 hästar försäkrade, dvs. 76%.

Enligt lantbruksregistret 1994 fanns det drygt 85 000 hästar på jordbruksfastigheter omfattande minst 2.1 ha åkermark. En uppföljningsundersökning av hästräkningen 1991 konstaterade att de till lantbruksregistret anmälda hästarna endast motsvarade 45% av det totala hästbeståndet i Sverige.

Hästutredningen från 1991 hänvisade till beräkningar utförda av Lantbruksstyrelsen (nuvarande Statens Jordbruksverk), vilka uppskattade det totala hästantalet till ca 155 000 år 1990. Dessa fördelades mellan raserna:

* Varm-/halvblod	94 000 (41 000 travare och 53 000 ridhästar)
* Kallblod	30 000 (6 000 travare och 24 000 draghästar)
* Ponny	31 000
Summa	155 000

Som nämnts uppskattade NSHF antalet hästar i Sverige år 1994 till 185 000. Uppskattningen utfördes av Svenska Hästavelserförbundet (SH) och fördelningen ser ut som följer;

Varmblodiga ridhästar*	55 000
Varmblodiga travhästar	55 000
Kallblodiga travhästar	7 500
Engelska fullblod	5 000
Kallblod**	15 000
Ponnyer***	40 000
Islandshästar	8 000
Summa	185 000

* Svenskt halvblod, Arabiskt fullblod, American Quarter, Lippizaner, Morganhäst, American Painthorse, Angloarab, Shagyaarab, Knabstrupper samt ett flertal importerade hästar av svårbestämd ras.

* Nordsvensk brukshäst, Ardenner, Fjordhäst, Haflinger.

* Shetlandspunny, Russ, New Forest, Wetsh, Connemara, Dartmoor, Exmoor, svensk ridponny samt ett flertal ponnyhästar av svårbestämd ras.

En senare uppskattning av antalet gjordes av den hästpolitiska utredningen¹⁶ där bedömningen var att det år 2000 fanns mellan 200 000 – 225 000 hästar. Utredningen påpekar att så länge det inte finns krav på registrering finns ingen tillförlitlig statistik. Uppskattningen utfördes av Svenska Hästavelsförbundet och fördelningen ser ut som följer;

Varmblodiga ridhästar*	66 500
Varmblodiga travhästar	60 000
Kallblodiga travhästar	8 000
Engelska fullblod	5 000
Kallblod**	15 000
Ponnyer***	55 000
Islandshästar	15 500
Summa	225 000

Svenska Hästavelsförbundet (SH) uppskattar det totala antalet hästar i landet till 225 000. Samma bedömning görs av djurförsäkringsbolaget AGRIA. I dagsläget är ca 160 000 – 170 000 hästar försäkrade i en eller annan form hos olika bolag enligt bedömning av AGRIA, som även gör bedömningen att antalet försäkrade hästar har ökat med 4 – 6 000 per år. Enligt senare beräkningar och enligt andra källor bedöms hästantalet idag uppgå till 275 000.

2.4 Hästen i samhälle och samhällsekonomi

Hästsektorns betydelse i samhället har ökat kraftigt under de tre senaste decennierna. Det gäller såväl antalet utövare på tävlingsnivå som på motionsnivå. Intresset för ridning är stort, inte minst hos unga kvinnor. Svensk hästsport vinner stora internationella framgångar inom både trav- och ridsporterna.

På stallbackar, ridskolor och i hästhagen samlas människor från i stort sett alla yrkeskategorier och olika kulturer genom ett gemensamt intresse och engagemang för hästar.

Hästar och hästhållning har betydelse för människor och samhälle inom flera olika områden, tex. idrott och fritid, företagande, jordbruk, regionalpolitik och miljö.

Hästnäringen är jämfört med andra näringar speciell i så motto att den inom vissa delsektorer har högre kostnader än intäkter. Dessa delsektorer består i huvudsak av människor som ser hästhållning som en fritidssysselsättning. Nettokostnaden inom dessa delsektorer är att betrakta som avnämarnas sammanlagda betalningsvilja för att bland annat konsumera de upplevelser i olika former som hästarna ger upphov till.

¹⁶ Hästpolitiska utredningen. SOU 2000:109

Flertalet av organisationerna inom hästnäringen, liksom i all företagsamhet, har ett reellt avkastningskrav på verksamheterna för att de på lång sikt skall kunna leva vidare. Verksamheterna genererar en direkt yrkesmässig sysselsättning eller om man så vill – en näring. Leverantörsledet, i form av varor och tjänster till hästnäringen, ger i sin tur indirekta sysselsättningseffekter.

I en utredning från 1996 av Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande (NS) har sektorns direkta sysselsättningseffekt bedömts uppgå till cirka 5 000 heltidsarbeten och nära nog lika många deltidssarbeten.

Den indirekta sysselsättning som skapas genom köp av varor och tjänster av utrustning, foder, hovslageri- och veterinärvård, transporter, etc. bedöms uppgå till 5 000 heltidsarbeten och 1 750 deltidssarbeten. Dessutom ger sektorn sysselsättning, främst deltid, för cirka 15 000 uppfödare och de cirka 8 000 som tränar egna hästar.

Hästsektorn i Sverige skapar sammantaget sysselsättning som motsvarar 10 000 heltidsarbeten och cirka 30 000 deltidssarbeten. Hästsektorn omsätter cirka 18 miljarder kronor per år. Drygt 10 miljarder kronor utgörs av totalisatorspel vid trav- och galopptävlingar.

Den interna omsättningen inom sektorn, tex. hästägaren köper unghäst av uppfödaren, hästägaren betalar träningsavgift till tränaren, etc. bedöms uppgå till cirka 3 miljarder kronor och sektorns ekonomiska betydelse för jord- och skogsbruk bedöms uppgå till 1.2 miljarder kronor. Sektorns ekonomiska betydelse för andra yrkeskategorier än lantbrukarna tex. hovslagare, veterinärer, utrustningsförsäljare, mm. bedöms uppgå till 2.2 miljarder kronor.

2.5 Hästar – En växande industri

Mjölkkorna blir färre, spannmålsåkrarna läggs i träda och hagarna växer igen men hästarna blir allt fler i Sverige liksom i övriga Europa. De kan rädda många små lantbruk, de ger jobb, de äter för miljarder, håller landskapen öppna, ger positiva regional-ekonomiska effekter och skapar grund för en meningsfull fritidssysselsättning.

I Sverige har hästarna blivit bortåt 100 000 fler de senaste femton åren och nu uppskattas dess antal till minst 275 000. De flesta är ridhästar – en halv miljon svenskar rider och allt fler skaffar egen häst. Mellan 60 – 70 000 återfinns inom trav- och galoppsporten. Cirka 15 000 utgörs av arbetshästar. Sverige och Danmark är idag hästtätast i Europa med över 28 hästar per 1 000 invånare.

Foder till hästarna ger svenska bönder nära 2 miljarder i inkomster per år. Avel och uppfödning, inackordering av hästar samt turism/turridning ger också inkomster. Utvecklingen är likartad i andra EU-länder. Miljontals människor rider och tre procent av EU:s odlade arealer används till foder för hästar.

Umgänget med hästar – liksom med hundar och katter – är konstaterat nyttig för människan. Den ger minskad stress, sänkt blodtryck, ökad avspänning, bättre prognos efter allvarliga operationer, enligt Nienke Endenburg från Holland, som forskar i relationerna mellan människa och djur.

Det är däremot långtifrån säkert att umgänget med människan är nyttigt och bra för hästarna påpekar både hon och SLU i en rapport. Gammal hästkunskap försvann med militären och arbetshästarna, nu måste kunskapsutvecklingen sättas i fokus och som riktar sig till nya generationer hästägare och hästansvariga.¹⁷

¹⁷ Dagens Nyheter 13 juni 2001.

3 Värmländsk hästkraft – Direkta effekter

Nedanstående artikel är direkt tagen ur Dagens Nyheter. Artikeln beskriver successionen från bondgård till hästgård, kombinationssysselsättning, social ekonomi, etc. och ger en beskrivning om hur det i flera fall också ser ut i Värmland. Artikelnen ger också uppslag och idéer på hur ett vardagsliv kan se ut och en vardag som kan ge människor möjlighet att bo kvar och verka i den värmländska landsbygden.

”Det är sista dagen i hagen och Puma och Samantha ligger lojt utsträckta bland smörblommorna i gräset. Pumas fuxröda päls glänser i solen och hon spetsar öronen när vi närmar oss.

-Ni ska se henne! Den här flyger över hinder som en panter, säger ägaren och upp-födaren Titti Jöngren och sätter sig på huk och kelar med Welshmonutin-korsningen.

Vi är på rundvandring i handelsbolaget Grindtorpsgård HB i Åkersberga och har noterat maskinentreprenaden, växtodlingen och husvagnsparkeringen, för att koncentrera oss på hästtagarna – Titti Jöngrens avdelning i företaget. Vi kryper in under elstängslet till de tre tillskotten. Lille Shogun är en månad gammal och nafsar Titti i tröjärmen.

Titti Jöngren är ridinstruktören från stan som gifte sig med en mjölkbonde och flyttade in på gården, som gått i arv i fem generationer. För tio år sedan beslutade sig Titti och Lennart för att göra sig av med korna – för mycket jobb för lite pengar.

Titti började med ridskoleverksamhet och byggde upp ett inackorderingsstall för ponnyer. Lennart nappade på ett erbjudande från kommunen om att anlägga en golfbana på arrendegården bredvid, där korna tidigare hade gått. Förutom att ägna sig åt maskinentreprenaden och växtodlingen, där hästfoder är en stor del, jobbar han som banskötare på sommaren och kör snöröjning på vintern. Självt har Titti för tillfället 27 hästar. Hon hyr ut till handikappridning, ger privatlektioner, har inackorderingsplatser i stallet och ordnar dagridläger på sommaren – bland annat.

- Det är ett pussel att vara bonde idag. Du frågade vad vi lever på – jag hyr till exempel ut en ponny som tre grannbarn delar på och har i vårt stall, vad kallar man det?

På senare tid har Titti märkt av en klart ökad efterfrågan på framför allt hästfoder och på inackorderingsplatser. Hon är viceordförande i LRF:s länsförbundsstyrelse i Stockholm och är tillika hästansvarig i distriktet, och hon ser en trend där allt fler jordbrukare byter kor, höns och grisar mot hästar. Hästsporten har vuxit enormt och kan bli big business för Sveriges bönder tror Titti.

- Hästen är den perfekta bryggan mellan stad och land. När tempot och stressen ökar i samhället ökar också människornas behov av lugn och ro. Många längtar tillbaka till rötterna, men steget till får och kor är betydligt längre. Ur ett glesbygdsperspektiv är hästen världens affärsidé, säger Titti.

Hon tar Heby kommun som exempel. Genom hästen vill kommunen locka invånare till glesbygden – Häst i Heby – och man satsar på ridleder och träningsanläggningar.

Men steget att byta kor mot hästar är stort för många jordbrukare. Om man sysslar med hästar anses man inte vara en riktig bonde.

Det finns en gammal kulturkrock mellan "hästfolk" och "riktiga bönder". Hästar räknas fortfarande som husdjur, en fritidssysselsättning som helst ska drivas ideellt."

"Allt fler bönder sadlar om" (Artikel i DN den 13 juni 2001)

3.1 Antalet hästar i Värmland

Uppfattningen om antalet hästar i Värmland i Värmland varierar kraftigt. Den hästpolitiska utredningen gav länsstyrelserna i uppdrag att uppskatta antalet hästar i länen. Länsstyrelsen i Värmland uppskattade antalet till 5 000 hästar för något år sedan. Olika intressen har vid olika tidpunkter inventerat hästantalet – Hammarö 320 hästar, Grums 275 hästar, Västra Värmland 800 hästar, etc.

Hästätheten i Sverige uppgår i beräkningar till 28,1 hästar per 1 000 invånare.¹⁸ Med en sådan beräkning skulle hästantalet i Värmland uppgå till mellan 7 – 8 000 hästar. En något större säkerhet beträffande antalet kan nås om man först beräknar antalet hästar "organiserade" inom rid- och travsporterna samt inom sidodiscipliner såsom Western- och Islandshästridningen och därefter, och utifrån eventuella mörkertal, drar slutsatser om totalantalet.

Antalet hästar inom den värmländska travsporten har beräknats till totalt 3 500. Dessa fördelas på 2 000 hästar i A- och B-träning, 800 unghästar (1- och 2-åringar) samt 700 avelsston.

Antalet ridhästar – klubbägda (360) och privat uppstallade (1 837) – inom länets 23 ridskolor och 39 ridklubbar i Värmland, uppgick till totalt 2 197 hästar.¹⁹

Antalet hästar inom Western- och Islandshästridningen i Värmland har uppskattats till i storleksordningen 400 hästar.

Hästantalet vid sidan om de "organiserade" hästarna har uppskattats av djurförsäkringsbolagen i Värmland. Dels gäller det antalet "oorganiserade hästar" och dels uppskattning om antalet oförsäkrade hästar.

Sammantaget torde antalet hästar i Värmland uppgå till i storleksordningen lågt räknat 8 000, dvs. ett mått på antalet som stämmer relativt väl med beräkningen om 28,1 hästar per 1 000 invånare (7 820 hästar).

Travhästantalet i Sverige beräknades 1998 uppgå till 36% av det samlade hästbeståndet. Länets antal travhästar uppgick enligt beräkningar till 3 500. Om fördelningen mellan trav- och ridhästen i Värmland ser ut som den gör i Sverige generellt, skulle antalet hästar vid sidan om travhästarna uppgå till 6 200 hästar – dvs. sammantaget 9 700 hästar i Värmland. Det får antas att Värmland är hästtätare än flertalet län i övriga Sverige.

¹⁸ DN. Onsdag den 13 juni år 2001.

¹⁹ SvRF i Värmland

3.2 Ridsporten i Värmland

3.2.1 Ridklubbar och ridskolor

SvRF:s (Svenska Ridsportförbundet) verksamhet är organiserad inom sektionerna ungdom, utbildning och tävling och i nitton lokala ridsportförbund. Ridsporten är uppdelad i grenar samt i kategorierna ponny och häst. De olika grenarna består av hoppning, dressyr, fälttävlan, distans, körning och voltage. Dessutom arrangeras tävlingar för handikappade ryttare. I Värmland finns 38 ridklubbar med drygt 8 000 medlemmar (85.5% är kvinnor) som utgörs av följande;

Ridklubb	Ort	Medlemmar
Alkvetterns Ryttarsällskap	Storfors	76
Arvika Ridklubb	Arvika	406
Bellevue Ponnyridklubb	Karlstad	323
Boda Ridklubb	Kil	115
Christinehamns Ponnyridklubb	Kristinehamn	40
Christinehamns Ridklubb	Kristinehamn	637
Dejebygdens Rid & Körsällskap	Molkom	45
Eda Ryttaförening ²⁰	Charlottenberg	186
Filipstads Ridklubb	Filipstad	281
Filipstadsbygdens Ridsällskap	Filipstad	111
Fryksdalens Ryttarsällskap	Sunne	84
Färjestads Ridklubb	Karlstad	340
Gillbergaryttarna	Värmlands N	52
Grums Ridklubb	Grums	267
Hagfors-Uddeholms Ridklubb	Hagfors	407
Hammarö Ryttaförening	Hammarö	717
Karlstad Ridklubb	Karlstad	631
Kils Ryttaförening	Kil	413
Kristinehamns Fältrittklubb	Kristinehamn	18
Lilleruds Hästsportklubb	Vålberg	25
Lundsbergs Ridklubb	Storfors	30
Munkfors Ryttaförening	Munkfors	60
Nordmarkens Ridklubb	Årjäng	148
Rudskogens Ryttaförening	Karlstad	300
Storfors Ridklubb	Storfors	65
Sunne Ryttaförening	Sunne	390
Svanskogs Ryttaförening	Svanskog	92
Sysslebäcks Rid&Travsällskap	Sysslebäck	57
Säfte Ridklubb	Säfte	288
Sörmons Ridklubb	Karlstad	439
Tolita Ridklubb	Kil	89
Torsby Ridklubb	Torsby	427
Trossnäs Fältrittklubb	Edsvalla	26
Wermlands Körsällskap	Kil	43
Visnums Ryttaförening	Kristinehamn	38
Värmlands Ponnytravsällskap	Kil	79

²⁰ I Eda byggs nytt ridhus för 4.5 mkr

Wäse Ryttnarörening	Wäse	140
Åmåls Ridklubb	Åmål	339
Summa medlemmar		8 122

Tabell 1. Ridklubbar i Värmland år 2001.

Nedanstående tabell visar åldersfördelning och fördelning på kön. Den präglas av en tydlig dominans av kvinnliga medlemmar, särskilt i åldrarna upp till 25 år. SvRF vill gärna framhålla att killarna är på frammarsch inom ridsporten.²¹

Ålder	Män %	Kvinnor %	Totalt %	Antal
Yngre än 7 år	0.85	3.92	4.77	387
7 – 12 år	2.92	28.50	31.42	2 552
13 – 25 år	2.28	26.13	28.41	2 307
Äldre än 25 år	8.50	26.90	35.40	2 876
Summa	14.55	85.45	100.00	8 122

Tabell 2. Ålders- och könsfördelning bland ridklubbarna i Värmland år 2001.

Ungefär 520 ridklubbar i Sverige som är anslutna till SvRF bedriver ridskoleverksamhet och de flesta, ungefär en tre fjärdedelar, är föreningsdrivna, dvs. ridklubben äger lektionshästar, utrustning, mm och är samtidigt arbetsgivare för ridskolepersonalen.

Ridanläggningen arrenderas i de flesta fall, det är inte ovanligt att kommunen äger anläggningen. I de fall där ridskoleverksamheten bedrivs i privat regi är det vanligt att kommunen tecknar arrendeavtal med den lokala ridklubben, vilken i sin tur arrenderar ut driften till det privata ridskoleföretaget.

Av länets 38 ridklubbar driver 23 ridskolor. Utöver föreningsägda ridskolor finns tiotalet privata. Antalet lektionsryttare under år 2001 uppgick till drygt 4 500. Det sammanlagda antalet ridtimmar har inte varit möjligt att få fram.

Studiecirkelverksamheten bland ridklubbarna inklusive Värmlands Ridsportförbund har varit omfattande under år 2001. Då genomfördes totalt 285 utbildningsarrangemang med 2 735 deltagare omfattande totalt 5 550 studietimmar.

En omfattande tävlingsverksamhet bedrivs inom banhoppning, distans, dressyr och fälttävlan för såväl ridhäst som för ponny. Tävlingsarna arrangeras såväl lokalt (46 tävlingsdagar), regionalt (40 tävlingsdagar) som nationellt (18 tävlingsdagar).

SvRF driver såväl nationellt som regionalt ett löpande kvalitets- och miljösäkringsarbete. Förbundet har en egen miljöpolicy som innebär att verksamheterna kring hästen utvecklas på naturens villkor. Man skall bland annat se till att;

- medarbetare och medlemmar får kunskap i miljöfrågor och motiveras att verka för en kretsloppsanpassad utveckling av ridsporten
- verka för minimalt utnyttjande och maximal återvinning och återanvändning av ändliga material och naturresurser

²¹ Aftonbladet. Sportbladet. 12 oktober 2001.

- integrera miljökunskap i kursverksamheten
- leva upp till de miljölagar och miljökrav som samhället ställer
- erbjuda ridklubbar miljöavtal
- erbjuda anläggningar och klubbar ”miljöhusesyn”
- prioritera de företag/grupper som uppmärksammar miljöfrågorna

Det finns även möjlighet att kvalitetsmärka ridanläggningar och ridskolor vilka drivs av, eller samarbetar med, ridklubbar anslutna till SvRF som tagit fram en plaket som godkända anläggningar och ridskolor kan anslå på en väl synlig plats. För att efter besiktning få plaketten skall ridskolan eller ridanläggningen ha uppfyllt kriterier som:

- att anläggningen är välskött samt uppfyller fastställda minimimått vad gäller stallar med mera
- att verksamheten har en god hästhållning
- att säkerheten är tillfredsställande
- att ridskolan kan styrka att man innehar kommunalt tillstånd enligt djurskyddslagen att bedriva ridskoleverksamhet

Distriktet beslutar om ridskolan får anslå emblemet eller ej. Ridsportförbundets anläggningskommitté är rådgivande. För att få anslå tilläggsskylten RIDSKOLA ställs speciella krav som rör personalens utbildning. Ridskolan måste i så fall ha minst en anställd instruktör/lärare med minst 75% i tjänst och som genomgått någon av SvRF godkända utbildningar. Minst hälften av ridskolans ordinarie allmänna lektioner skall vidare ledas av personal som genomgått de av SvRF godkända utbildningarna.

Det arbete som bedrivs med avseende på miljö- och kvalitetsutveckling bör enligt SvRF i Värmland kompletteras med kvalitetsutbildningar av såväl personal som styrelse. Nuvarande kvalitetsutvecklingsarbete tar mer fasta på verksamhetens inre miljö. Ett utbildningsprogram bör kunna initieras som mer tar fasta på organisationskvalitet (personal, styrelse och ekonomi) och kvalitet i kundrelationen (nöjd kund).

3.2.2 Westernridning

Westernridningen har utvecklats i USA utifrån de krav som finns på häst och ryttare för att kunna sköta och fösa boskap. Idag är westernridningen den största ridsporten i USA och den ridstil som sedan flera år tillbaks ökar kraftigast i Sverige.²² Inom western tävlas det i 22 olika discipliner, vilka kan delas in i fyra olika grenar: performance, timed events, roping och boskapsgrenar. Westernridningen har fått en allt större popularitet i Sverige under 1900-talet.

WRAS är riksorganisation för westernridningen i Sverige och har till uppgift att främja westernridning. Antalet medlemmar ökar kraftigt och uppgick 1999 till drygt 3 000 med femtiotalet lokala klubbar.

För att få tävla på högre nivå än klubbävling krävs att såväl ryttare som häst har löst licens. Det finns cirka 200 ryttarlicenser och 225 hästlicenser i Sverige. American quarter och fullblodsarab är de två vanligaste hästraserna bland de som löst

²² Westernridning i Sverige. www.wras.nu

tävlingslicens. Sverige anses vara ledande tävlingsnation i Norden medan Tyskland anses vara den mest framgångsrika westernnationen sett i ett europeiskt perspektiv.

Wermland Western Riders är Värmlands äldsta westernklubb med ca 150 medlemmar från hela länet. Föreningens huvudsakliga verksamhet utgörs av utbildning och tävlingsverksamhet. Monica Larsson från Grums blev Värmlandscupvinnare år 2001 med sin arabhingst Kashrim.

Det finns i Värmland både privata och föreningsdrivna aktörer inom westernridningen. Hagfors Westernridskola med in- och tillridning i western, clinics på olika platser i Sverige, lektioner för vuxna och barn och med sju hästar i verksamhet.

Ett exempel är Hagforsbygdens Westernryttare med klubblokal och verksamhet i Gällstad och med 100-talet medlemmar. Egen medlemstidning - MALTA-bladet. Klubben har flera aktiva medlemmar som under årens lopp placerat sig inom Sverigeeliten, tex. Marie Nordström, Hagfors, som var uttagen till landslagstruppen.

Ett flertal ridklubbar i Värmland ger westernlektioner som tex. Färjestads- och Kristinehamns Ridklubbar. Vidare finns det flera privata aktörer som Sunne Western Riders, Sörtomta Hästgård, Crossroad Western Riders i Karlskoga, Sun City Western Riders i Sunne, Karlstad och Torsby som ger lektioner.

3.2.3 Islandshästar

Intresset för islandshästar har ökat under hela 1990-talet. Islandshästen, även kallad gudarnas häst, är troligen en blandning av norska och irländska raser. Vikingarna tog med sig hästarna när de kom till Island på 800-talet. Islandshästen har förutom sina fantastiska gångarter, däribland tölt, även mod och skönhet.

Det finns 49 lokalklubbar finns spridda över hela landet. Det är i de lokala klubbarna som de flesta medlemsaktiviteterna ordnas, allt från gemensamma ridturer till tävlingar, ridkurser, studiecirkel etc. I landet ordnas ett 50-tal tävlingar och tillsammans med lokala arrangörer anordnar riksföreningen flera avelsvärderingar varje år över hela landet. Lokalklubbarna delas in under 6 olika regioner.

Föreningen Glaumur i Värmland bildades 1982. Föreningens bana, som enligt föreningen är en av Sveriges vackraste, ligger i Hannäs, Kil. Medlemmarna är spridda över hela länet och uppgår till 160. Förening är indelad i fyra olika kretsar såsom Södra, Västra, Fryksdalen och Klarälvdalen. Verksamheten i föreningen utgörs av happenings, kurser, tävlingar, klubbmästerskap med mera.

Det finns ett flertal privata aktörer i länet inom ridskolor, kurser, inackordering, ridläger, turridding där islandshästar används. Alstrums herrgård utanför Karlstad är ett av flera goda exempel och kan tjäna som förebild då det gäller att varugöra hästen och paketera upplevelser riktade både mot privatpersoner, skolor och företag.

3.3 Trav- och galoppsport

Den 28 december 1894 hölls den första travtävlingen på Svalsjön. Det blev upptakten till att Karlanda travklubb bildades. Karlanda är därmed en av landets äldsta travklubbar som årligen kört sina tävlingar på sjöis – på Svalsjön.

Genom åren har Karlanda travklubb haft många fina travhästar. En av de mest kända kallblodstravarna genom åren var Tiger Brand. Hästen ägdes, tränades och kördes av Erik Persson – mera känd under namnet ”Karlanda-Persson”.

Karlandahästen Callit, blev världsmästare, med ”Kalle på trappa” (Karl O Johansson) – även han från Karlanda.²³

I Sverige menar P.O. ”Perman” Magnusson att det finns tre centra som kallas ”travsportens vagg”. Dessa är Skåne, Jämtland och västra Värmland. Mest betydande för dagens sport var dock det som hände i västra Värmland. Det är här de gamla travklubbarna finns, såsom exempelvis Wermlands Träfvaesällskap i Arvika och Karlanda travklubb.²⁴

3.3.1 Travbanor

Den stora nyheten när Värmland startar ett nytt travår (år 2002) är Klarälvdalens Travsällskaps helhjärtade satsning i flermiljonklassen på en 1 000-metersbana är ”Edebäckstravet” i Hagfors Travsällskapet fick före jul en ny uppmuntran efter att ha korats som ”Årets trendvändare” i Hagfors kommun.

Invigningsdatum med ett tillhörande propagandatrav är planerat till den 3 augusti 2002.²⁵ Finslipningen av huvudbyggnaden på banan fortlöper, med både samlingsrum, duschar, badrum, kök och ett arkivrum. Travsällskapet hoppas att deras tävling kommer att ingå i årets bygdetravserie, vilken inleds med istrav/slädtrav på Sirsjön i Torsby, med fortsättning i Ransäter, Sjögränd och final i Sunne i mitten av augusti.

I Värmland finns det i dagsläget en mellanbana (Färjestad) och två småbanor (Arvika och Årjäng). De tre banorna samarbetar, främst på sport- och marknadssidan, under namnet Värmlandstravet. Sammantaget arrangerar banorna 73 tävlingar per år och omsätter 465 mkr. Travsporten vid dessa banor genererar hela 155 000 besökare per år.²⁶

Vid tävlingsdagar sysselsätter Färjestad Travbana mellan 75-80 personer vid varje tävling – ungefär samma volymer vid Årjängstravet under tävlingsdagar.²⁷

Utöver den timanställda personalen tillkommer fast personal inom stallservering, restaurang, vaktmästeri, lokalvård samt administrativ personal. Vid Färjestad sysselsätts cirka femtotalet heltider, färre i Årjängstravet, samt 5-6 personer inom ramen för

²³ NWT. Torsdag den 3 januari år 2002.

²⁴ Travet och dess bredd. Värmlands museum. Bo Larsson 1994.

²⁵ VF. Onsdag den 2 januari år 2002.

²⁶ www.farjestadstravet.com.

²⁷ Curt Andersson Färjestadstravet och Göran Axelsson Årjängstravet

kommunens arbetsmarknadsprojekt. Samtliga travbanor bedöms som resurser för människor med olika problem genom arbetsträning, arbetsprövning och olika typer av rehabilitering.

3.3.2 Tränare, stall och antal travhästar

Tränare. Tränarna är travets ”Formel 1-förare”, specialisterna och stjärnorna. De är ofta på väg från eller till en tävlingskväll. För de mest framstående och ambitiösa är veckans alla dagar fullteknade med hästräning och kvällar med tävlande. De reser i egen bil och ofta tillsammans med hästägarna.

Antalet proffstränare med A-licens uppgick till 393 och tränarnas anställda uppgick till 1 008 – i snitt 2.56 anställda per varje A-tränare.

B-tränarna tränar egna, vänners och släktingars hästar. Fritid och pengar är egna insatsmedel. Det blir sena nätter ned egna hästrailers, en korv på en mack, några timmars sömn och därefter det civila jobbet. De håller den svenska hästraditionen vid liv.²⁸ Antalet tränare i landet med B-licens uppgick till 7 253. Det bör påpekas att B-tränarnas insatser också ger utdelning i vinster i Rikstotoloppen. Under år 2001 och fram till den 29 september räknades 51 B-tränade vinnare i Rikstotoloppen.²⁹

I Värmland uppgår antalet A-tränare (proffstränare) Färjestad till 17 och till 5 på Årjängstravet, dvs. 5% av landets A-tränare finns stationerade i Värmland. Antalet B-tränare (amatörtränare) i Värmland knutna till Färjestad uppgår till 333 och till Årjängstravet 259, dvs. 8% av landets B-tränare finns stationerade i Värmland.

Stall. Antalet stall i Värmland har så vitt vi kunnat finna beräknats till sexton. Flera välkända travprofiler återfinns bland dessa, såsom: (knuten till respektive travbana)³⁰

- Olle Goop, Karlstad (Åby)
- Tom Horpestad, Årjäng (Årj)
- Peter Cederin, Molkom (Fd)
- Erik Berglöf, Karlstad (Fd)
- Göran E Johansson, Segerstad (Fd)
- Magnus Jakobsson, Edsvalla (Fd)
- Hans-Åke Johansson, Varpnäs (Fd)
- K-O Johansson, Östra Fågelvik (Fd)
- Mikael Larsson, Trossnäs (Fd)
- Jonas Moberg, Säffle (Fd men på väg till Årj)
- Anette Nyström, Väse (Fd)
- Stig Sjögren, Våle (Fd)
- Nils-Ola Andersson, Sillerud (Årj)
- Mats Andersson, Långserud (Årj)
- Sören Jakobsson, Långserud (Årj)
- Maria Lundström, Årjäng (Årj) Har nu övergått till amatörträning

²⁸ Svenskt trav – En folksport. STC. Stockholm

²⁹ B-Tränaren. Informationsskrift för medlemmar i B-Tränarnas Riksförbund. Nr 3 år 2001

³⁰ Erhållna uppgifter från Färjestad respektive Årjängstravet.

Tränaren Tom Horpestad flyttade till Årjäng från Norge år 1997. Tom hade från början 10 hästar i träning och har idag cirka 55 hästar på träningslistan och 10 anställda.³¹

Stallens verksamhet ger en omfattande sysselsättningseffekt. Enligt försiktiga beräkningar genererar en A-tränares verksamhet en heltidssysselsättning på 7-8 hästar. Antalet hästar i träning i ovanstående stall uppgår till över 500 och ger en direkt sysselsättningseffekt motsvarande 70 helårsverken (hästskötarna) utöver proffstränarna själva. Enligt uppgifter sysselsätter stallen på Färjestadstravet 63 personer.

Hästskötarna har stor betydelse i stallen och vid tävlingarna. De reser med de stora hästbussarna. Efter en hel dags arbete sätter de sig i hästbussen för att kanske resa 20 mil till en tävling. Allt skall vara i ordning för uppvärmning och lopp när tränaren kommer. Efter tävlingens slut lastar de bussen. Väl hemma ska hästarna kontrolleras och nattas. Sedan väntar vardagen igen – klockan sju nästa morgon. I Sverige sysselsätts 1 000 personer som hästskötare. Tidigare kallades hästskötaren lite ringaktat för dräng. Idag har det blivit en hederstitel. Ju färre hästar en skötare har på sin lott desto bättre resultat på tävlingsbanorna.

Antal hästar inom travsporten. Antalet A- och B-tränade hästar i Värmland uppgår enligt beräkningar till 2 000. Antalet unghästar (1- och 2-åringar) uppgår till 800 och slutligen antalet avelsston till 700. Sammantaget har antalet travhästar uppskattats till 3 500.³²

Vid en beräkning av antalet hästar i A- och B-träning såg beräkningen ut som följer:

	Färjestad	Årjäng
A-tränare	17	5
Antal hästar	363	110
B-tränare	333	259
Antal hästar	670	500
Summa hästar	1 033	610

Tabell 3. Antalet hästar i A- och B-träning. Värmland år 2001

Det beräknade antalet hästar i träning uppgick till 1 643. Antalet hästar i träning hos A-tränare uppgår i snitt till 21 hästar och hos B-tränare till 2 hästar. En A-tränare genererar därmed, i snitt, tre helårsverken enbart i den direkta träningsverksamheten.

3.3.3 Travklubbarna

Den första travtävlingen i Värmland hölls den 28 december 1894. Det blev upptakten till att Karlanda travklubb bildades. Karlanda är därmed en av landets äldsta travklubbar som årligen kört sina tävlingar på sjöis – på Svalsjön. Från Karlanda går festligheterna vidare till Holmedals travklubb, Sillerud travklubb, Nordmarks härads tävlingar på banan i Årjäng, Blomskog, Töcksmark, Västra Fågelvik, och så vidare. Travklubbarna arrangerar själva bygdetrav utan totalisatorspel.

³¹ Nya Travmagasinet med Galopp & Ridsport. Nr 2 år 2001

³² Beräkningar gjorda av Åke Vall, Segmon.

I Sverige finns det 40 travklubbar. Femton av dessa finns i Värmland varav tio i Västra Värmland. Medlemsantalet uppgår till cirka 300 i Värmland och utgörs av hästägare och travintresserade. Varje klubb arrangerar minst en tävlingsdag per år. Slädloppet på Sirsjön i Torsby TV-bevakades år 1999.

3.3.4 Galoppsporten

Galoppsporten har inget direkt fäste i Värmland – åtminstone inte tävlingsmässigt. Såvitt vi känner till finns det något eller några företag i Värmland med galopptävlande hästar, bland annat ett företag i Bofasterud med tioalet hästar och som tävlar i Sverige och Norge.

3.3.5 Spel på hästar

Av ATG:s statistik framgår att värmlänningen är spelbenägen. Karlstad kommun ligger runt tiondeplatsen på listan över var det spelas mest på häst. Karlstads siffror är i paritet med de som gäller för kommuner som Örebro och Gävle. Storleken på spelinsatserna från värmlänningar är högre ju närmare travbanan de bor. Spelinsatsen i kronor per invånare i några jämförbara kommuner under andra kvartalet år 2000 fördelades enligt följande;

* Årjäng	1 430:-
* Åmål	630:-
* Karlstad	454:-
* Munkfors	379:-
* Eda	344:-
* Karlskoga	323:-
* Dals Ed	299:-
* Kil	286:-
* Gullspång	280:-
* Bengtsfors	279:-

Tabell 4. Spelinsats i hästsporten i kronor per invånare under kvartal II å 2000.³³

Totalisatoromsättningen i landet har ökat för varje år alltsedan i början av 1970-talet. Det är emellertid förtidsvaden som svarar för ökningarna medan omsättningen på banorna minskar. År 1986 svarade banspelet för 66% av den totala spelomsättningen inom travsporten. År 2000 svarade banspelet för 19% samtidigt som den totala omsättningen ökade kraftigt - år 1986 uppgick spelomsättningen till 4.2 mdr kronor och år 2000 till 10.5 mdr kronor.³⁴

Spelet per invånare och vecka i banregionerna uppgick år 2000, för Färjestadstravet, till 18.23 kronor (år 1999 18.01 kr) och placerade Färjestadstravet på en 18:e plats i landet. För Årjängstravet var motsvarande siffra år 2000 18.91 kr (år 1999 18.43 kr) och placerade travbanan på en 15:e plats.

³³ NWT. Torsdag den 3 januari år 2002

³⁴ ATG. Spelstatistik år 2000

Totalisatoromsättningen (inklusive direktspel) vid Färjestadstravet uppgick år 2000 till drygt 57 mkr (år 1999 till knappt 52 mkr) och vid Årjängstravet år 2000 till drygt 27 mkr (år 1999 till drygt 26 mkr). Publiktillströmningen vid de två banorna uppgick under år 2000 vid Färjestadstravet till 89 234 (år 1999 till 90 030) och vid Årjängstravet år 2000 till 57 165 (år 1999 till 54 746). Färjestadstravet hade därmed tappat något medan Årjängstravet ökade med cirka 5%.

Generellt gäller att publiktillströmningen ökar i samband med V75-loppen.³⁵ Vid V75-tävlingen på Årjängstravet år 2000 uppgick publikantalet till 11 320 (år 1999 till 10 200) medan publikantalet vid Färjestadstravet V75-tävlingar uppgick till 5 800 besökare. Årjängstravet, tillsammans med Östersund och Solvalla, var med andra ord landets största publikmagneter vid V75-tävlingar.

Travnäringen i Värmland med cirka 3 500 hästar inom sektorn ger betydande effekter inom direkt och indirekt ekonomi och sysselsättning.³⁶ Travsporten är som näring en företagsform med en mängd näringsidkare i form av större eller mindre småföretagare på framförallt landsorten. Därtill är den en viktig och stor arbetsgivare på landsbygden och i glesbygden eftersom travsporten är geografiskt väl utspridd över landet. Både Travrike och det nybildade Värmlandstravet är samarbetsorganisationer som syftar till att effektivisera marknadsbearbetningen och öka besökstalen vid länens travbanor. Det bör undersökas i vilken mån och på vilka sätt länet kan stödja detta marknadsföringsarbete.

3.3.6 Ungdomsverksamheten inom travsporten

Ungdomstravet är ett samarbete mellan STC och SPT. Enkelt uttryckt kan man säga att STC ansvarar för travskolor, ledarutbildning och utbildningsmaterial och SPT ansvarar för licenser, reglementen och ponnytravtävlingar.³⁷

Verksamheten inom ponnytravet utgörs av travskoleverksamhet och tävlingsverksamhet. Ungdomsarbetet bedrivs idag vid Färjestadstravet och vid Årjängstravet medan Arvika planerar för en verksamhetsstart. Ponnytravskolan sysselsätter två helårsverken, fyra kursledare och närmare 35 ideellt arbetande medarbetare i länet.

Antalet helårsdeltagande elever uppgår till cirka 250. Därutöver ges dagarrangemang och veckovisa sommarläger som riktar såg såväl till värmländska barn som till turistande barn på besök i länet, de senare målgruppen är vanligare i Årjäng.

3.4 Avelsverksamhet

Svenska Hästavelsförbundet (SH) är paraplyorganisation för de olika rasavelsföreningarna (26 st.) i landet – dock inte för rasavelsföreningarna inom trav- och galoppsporterna. För närvarande finns följande medlemsorganisationer:

³⁵ ATG. Spelstatistik år 2000

³⁶ Svensk Travsport – en näring värd att värna om. ASVT-RST-TR möte med statssekreterare Curt Malmberg

³⁷ Börja trava! Ungdomstrav. STC

Rasavelsföreningarnas främsta uppgift är att föra register och stambok inom respektive ras. Arbetet i rasavelsföreningarna sker till största delen på ideell bas. Endast tre av de 27 medlemsföreningarna i SH har en kanslifunktion.

Den största avelsföreningen i Värmland är Wermlands halvblodsförening och sorterar under Svenska Ridsportförbundet i Värmland. I Värmland finns det ett tjugotal uppfödare av halvblodshästar inklusive hobbyuppfödare.

Inom travsektorn finns det i landet cirka 9 000 avelsston – både varm- och kallblod. Antalet avelsston i Värmland har uppskattats till cirka 700 som reproducerar cirka 400 föl årligen. De verksamma inom travhästaveln är organiserade i ASVT - Avelsföreningen för Svenska Varmblodiga Travhästen.

Föreningen driver bland annat frågor såsom hästagarrekrytering, ökade uppfödarpremier och prispengar. Antalet aktörer inom travaveln i Värmland är många. Flera kända stuterier finns i Värmland varav det största – Valnevikens Stuteri – svarar för cirka 7% av födslarna.

Valnevikens Stuteri är beläget på gården Valneviken 4 mil väster om Karlstad. De har varit verksamma som uppfödare i mer än trettio år, från början med två ston och idag med ett femtontal. Valnevikens Stuteri är idag Värmlands mest kompletta avelsgård för travhästar.

Verksamheten i företaget består av uppfödning och seminverksamhet. Gården omfattar 61 ha och växtodlingen producerar grovfoder och bete. Företaget sysselsätter två män och en kvinna på heltid samt två kvinnor på deltid. Förutom egna fölston har företaget ett 20-tal helårsinackorderingar som utgör grunden av arbetet vintertid.

Hingsthållningen består av varmblodiga avelshingstar och en kallblodshingst. De arbetar även med såväl mottagare av såväl som leverantörer av färsk sperma inom Sverige. Vidare har de byggt en godkänd EU-station där de exporterar sperma till övriga EU-länder. Cirka 200 ston semineras på plats varje år och ytterligare 100 ston inom övriga landet eller inom EU. Företaget sysselsätter en veterinär på halvtid under betäckningssäsong.

Markerna där verksamheten bedrivs på är hårda och kuperade och inte lämpliga för spannmålsproduktion. Spannmåls köps in från lantbrukare i bygden liksom halm, hö, hösilage och beten. Verksamheten genererar 120 ha öppen mark som annars skulle varit skog – ett öppet landskap som inte genererar något lantbruksöverskott.

En pessimism sprider sig bland de mindre uppfödarna då det blir allt svårare att sälja hästarna till realistiska priser. De avstår därför att betäcka sina ston. Under förra året såldes flera av uppfödningarna på kriterieauktioner för ett medelpris på 26 tkr när den faktiska produktionskostnaden ligger på 60 tkr – en förlust på 35 tkr per uppfödning. Många kollegor fick inte ens bud på sina välstammade och välskötta unghästar.

Det riktigt stora problemet, menar företaget, är att det är för få som är beredda att satsa på en unghäst. Hästagarbrist med andra ord. Samma signaler kommer från tränare som företaget har kontakt med. Blir det inte positiva signaler med prishöjningar i vardags-travet kommer många att ge upp istället för att satsa på ytterligare en häst menar de.

Fokus måste flyttas - ifrån ATG:s redovisade spelomsättning till vad som de facto blir kvar till dem som driver näringsverksamhet.

3.5 Skogshästen

Det finns i landet ca 500 aktiva som arbetar professionellt under perioden oktober till maj med att köra ut virke med hjälp av hästar och ett 50-tal som arbetar på heltid året om med häst i skogsbruket.

Skogshästen används främst i röjnings- och gallringsbestånd och nedtagning av fröträd samt vindfällan.

En handfull aktörer inom skogskörning med häst finns i Värmland och samtidigt ett kunskapsområde som allt färre besitter. Det finns "eldsjälar" i Värmland som gärna medverkar till tillkomsten av ett utbildningsprogram inom området, såväl skogskörning som materialutveckling.

3.6 Landsbygdsutveckling - från mjölkgård till hästhållargård

I takt med nedläggningen av mjölkgårdar i Värmland har det skett en relativt omfattande funktionsomvandling – från mjölkgård till hästhållargård. Det är inte nödvändigtvis hästgård i den meningen att de ligger nära tätorter eller travbanor. En verksamhet som är en kombination av ett stort intresse och fritidssyssla och som i många fall genererar marginalintäkter som är betydelsefulla för människor som vill kunna bo kvar i sin bygd med ett levande och öppet landskap för värmlänningar och besökande turister.

I de flesta fall säljer gårdarna tjänster såsom privat uppställning, inridning och kurser, träning och inridning, uthyrning, konvalescens, etc. men också uppfödning. Ett flertal sådana exempel finns i Värmland såsom i Bäckhammar, Långserud, Alstrums herrgård, Lysvik, Skogagården, etc. och alla med olika betoning på kommersiell verksamhet.

För fyra år sedan förvärvades Skogagården som tidigare varit mjölkgård. Idag finns där ett 30-tal shetlandsponnier varav fem är champion-ponnier och tiotalet större hästar. Där sysslar man bland annat med uppfödning, utställning, tävling och försäljning.³⁸

Ett annat exempel är familjen Öhman som ett par kilometer från Färjestad Travbana hyr en gård på 12 ha och bedriver konvalescenthem för travhästar samt träning av unghästar – totalt tjugotalet hästar.³⁹

Hästsektorn genererar alltför nystartade företag som kommer utifrån ett stort intresse där man ser möjligheterna att utveckla en kommersiell verksamhet. Många gånger handlar det om kvinnligt företagande och företagande i glesbygd. Den levande landsbygden får man så att säga på köpet.

³⁸ NWT. Lördag den 22 december år 2000

³⁹ Ett Hästjobb för själen. Eget företag år 2001

3.6.1 Upplev Landet

Upplev Landet, som initierats och drivs av LRF, är ett nationellt projekt som arbetar aktivt för utvecklingen av en hållbar besöksnäring på landsbygden i Sverige. Primärt består projektet av fyra delar, nämligen; Häst, Fiske, Mat och Bo på landet.

Syftet med projektet är att Sveriges bönder och LRF:s medlemmar skall tjäna pengar på turismen. Det kan de göra – direkt genom att bli turistföretagare eller indirekt; till exempel att Sveriges bönder får odla mer hö och havre till de hästar som används i turismen eller genom att få hyresintäkter för upplåtelse av byggnader, mark och andra resurser.⁴⁰

Upplev Landet skall bidra till att synliggöra näringen och skapa förutsättningar för samverkan, kvalitetssäkring genom information, stödja idé- och produktutveckling samt på sikt även arbeta med marknadsföring på nationell nivå. Nyligen arrangerades en tvådagarskonferens ”Hästar & Turism” i Strömsholm. Projektet Upplev Landet har ännu inte fått något påtagligt genomslag i Värmland men har i dess branschgrupp en värmländsk representant genom företaget Rid i Getmossen samt genom en av LRF i Värmland utsedd kontaktman.⁴¹

3.7 Premieringar

Syftet med hästpremieringar är att främja kvalitet och utveckling av svensk hästavel samt att förebygga ärftliga sjukdomar hos hästarna – kort sagt, att förbättra det svenska hästmaterialet. Premieringen genomförs med hjälp av individbedömning, avkommeprövning och fruktsamhetskontroll.

Förutom bedömningen av de enskilda hästarna ingår inte bara stambokföring och avelsrådgivning utan även rådgivning angående hästens skötsel och utbildning. Premiering ger möjlighet till urval av ston och unghästar satt i relation till uppsatta produktions- och avelsmål för respektive ras samt möjlighet till avelsrådgivning. Resultat från premiering skapar underlag för planering, rådgivning och forskning inom hela hästsektorn.

Som arrangör av premieringarna har man också en målsättning om att dessa skall locka mycket folk, såväl uppfödare och ryttere (köpare), som en intresserad allmänhet.

Den myndighet som har det övergripande ansvaret för den officiella hästkontrollen är Jordbruksverket. Central huvudman är Svenska Hästavelsförbundet (SH). Det är en riksorganisation som är bildad av alla rikshästavelsorganisationer, utom de för engelskt fullblod och travare. Reglerna för premieringsverksamheten är utformade i samarbete mellan SH och de medlemsorganisationer som ingår i SH.

⁴⁰ www.upplevlandet.com

⁴¹ Hästar & Turism. Konferensdokumentation. Strömsholm 2001

3.8 Hästen i värmlandsturismen

Det finns minst 500 företag i Sverige som erbjuder turridning eller andra hästupplevelser. Det visar en nyligen avslutad utredning som Upplev Landet har gjort.⁴² Det finns i Värmland ett 30-tal turistpaket där hästen utgör en del av produkten.⁴³ Det är exempelvis paket med häst och vagn, turridning, gammaldags lantbruk med häst, slädturer, kurser, företagsarrangemang, barnridning med ledare samt paket som designas efter kundens önskemål och inte sällan i kombination med andra aktiviteter såsom kanot eller försränning.

Butorpsryttarna	Deje
Hästkraft	Hagfors
Norrgårdens Häst & Vagn	Svanskog
Pony Express Production AB	Filipstad
Rid i Getmossen	Kil
Sörtomta Hästgård	Klässbol
Stall Tossbo	Karlskoga
Ängåsens Kör- och Ridcenter	Gunnarskog
Glaciärhästar	Årjäng
Fågelsången	Arvika
Ridklubbar i Värmland	Sommarläger
Knutsbols Ponnyridning	Degerfors
Knöppelåsens Ponnyridning	Gunnarskog
Stall Ljung	Karlstad
Alstrums Rum och Frukost	Karlstad
Ridskolan Stor & Liten	Karlskoga
Silverkedjans Islandshästar	Granbergsdal
Ursula Friberg i Stavnäs	Klässbol
Haga Islandshästar	Östra Ämtevik
Siws häst & vagn	Säffle

Antalet turistföretagare inom hästsektorn i länet uppskattas till ett tjugotal. Länets ridklubbar kan bli en resurs för turismproduktion med möjligheter till kommersiella intäkter. En sådan utveckling kan ske förutsatt att det finns tillgång till ridleder i ridskolornas/ridklubbarnas närområden.

Större hästgårdar i Värmland med en kommersiell inriktning har även dessa en turistisk inriktning sommartid – inte minst när det gäller ridlägerverksamhet.

Travsporten i Värmland genererar stora turistströmmar både inom och till länet. De tre banorna samarbetar, främst på sport- och marknadssidan, under namnet Värmlands-travet men även under Travrike och då tillsammans med Åmålstravet och Momarken i Norge. Sammantaget arrangerar Värmlandstravet 73 tävlingar per år och omsätter 465 mkr. Travsporten vid dessa banor genererar hela 155 000 besökare per år.⁴⁴

Var skall ett travmuseum ligga om inte i Årjäng. Nordiska Travmuseet, i anslutning till Årjängstravet, är ett betydelsefullt komplement till travanläggningen och har en väl

⁴² www.upplevlandet.com

⁴³ www.varmland.org

⁴⁴ www.farjestadstravet.com.

fungerande konferensanläggning. Anläggningen är i högsta grad utvecklingsbar och kan vidareutvecklas inom exempelvis travhistorisk dokumentation, mer om detta i det senare.

4 Värmländsk hästkraft – Indirekta effekter

Utredningen har försökt att indela betydelsen av hästsektorn i direkta och indirekta effekter. Direkta effekter har i denna utredning definierats såsom direkta ekonomiska och sysselsättningsmässiga effekter men också där man kan se hästens direkta nytta i ridskoleverksamhet och för fritidsändamål. För att verksamheten skall fungera inom sektorn behövs ett stort antal leverantörer på en mängd områden. Dessa leverantörer skall så långt det är möjligt beskrivas i detta kapitel.

4.1 Utbildning och forskning

Föreningsanknutna kurser. De olika föreningarna inom såväl rid- som travsektorn ger stora möjligheter till fortbildning och utbildning – inte minst ridskolorna i sig och även ponnytravskolan i Årjäng och i Karlstad. Svenska Ridsportförbundet erbjuder två kursalternativ årligen;

- Ungdomsledarutbildning för elever som är fyllda 16 år
- Ridledarutbildning på heltid under tre sommarveckor
- Instruktörsutbildning. Ges på Flyinge eller på Strömsholm

Hästkötarexamen. Arrangeras av företaget Info-Komp. En uppdragsutbildning som ges på Hammarö.

Hästkötarutbildning. Gymnasial utbildning inom ramen för Naturbruksgymnasiet på Lillerud. Det finns för närvarande två inriktningar;

1. **Rid- och körkunskap 150p.** Kursen skall ge kunskap om utbildning och träning av hästar, från unghäst till färdig tävlingsindivid. Kursen skall också ge färdigheter i arbetet med hästar i olika åldrar och utbildningsstadier. Kursen skall dessutom ge kunskaper om hur man arbetar på ett riktigt sätt med utgångspunkt i miljö, säkerhet och ergonomi.
2. **Hästkunskap 150p.** Kursen skall ge förståelse för hästen som biologisk varelse. Kursen skall även ge kunskaper i anatomi och fysiologi samt förkunskaper om de termer och begrepp som används för att beskriva hästars exteriör. Kursen skall dessutom ge kunskap om hästens historia och om moderna hästraser.

Tillsammans med dessa kurser läser även eleverna kärnämnen, traktorkörning, och biologikurser. Elever som läst naturbruksprogrammet med inriktning mot hästhållning kan söka den hippologiska högskoleutbildningen vid SLU utan att behöva göra den annars tio månader långa praktiken.

Det har tidigare, och inom hästområdet, bedrivits gymnasial utbildning i Värmland. Ett numera nedlagt Dressyrgymnasium i Hagfors och den år 1997 nedlagda travinriktade utbildningen vid ÅGY-gymnasiet i Årjäng. Den senare ansågs ha för låg status i branschen.

4.2 Hovslagare

I länet finns närmare tjugo hovslagare. Efterfrågan på hovslagare inom länet är större än tillgången. De flesta är organiserade i Svenska hovslagareföreningen.⁴⁵ För närvarande finns det ca 500 medlemmar varav femton har sin verksamhet i Värmland.

4.3 Tidningar och media

Medieföretag med engagemang inom hästsporten är först och främst den dagliga och stundtals omfattande bevakningen i dags-, läns- och lokalpress. Särskilda trav- eller hästbilagor utges i samband med större tävlingar (Karlstadtidningen, NWT:s travbilaga). En utanför länets gränser mera känd publikation utgörs i form av VF:s Travbilaga eller Nya Travmagasinet med Galopp & Ridsport.

Kihlmans Travinfo⁴⁶ som producerar hemsidor med travinformation och travtips.

Travinfo i Värmland AB som grundades år 1998. Travinfo tillhandahåller tips till V75, V64, DD, V5 till DD-banan samt V5-tips till samtliga övriga banor i mellersta och södra Sverige. Tipsen distribueras via fax (TRAViNFOT), e-mail, Internet samt via telefonlinjer. Sedan februari år 2000 presenteras företagets travtips på TV-Text-TV.⁴⁷

Bokförlaget Noble Art Förlag i Ekshärad. Har givit ut hästböcker och söker dessutom nya roman- och faktaboksförfattare, gärna debutanter.⁴⁸

4.4 Förädling av köttträvara - slakt

Hästen svarar inte för någon stor andel i köttförädlingsledet. Tidigare medicinering av bland annat uttjänta travare kan omöjliggöra förädling. De geografiskt närmsta slakteriföretagen som tar emot häst finns i Karlstad och i Brålanda. Slaktservice i Karlstad sköter, på uppdrag av Lantbrukstjänst, eventuell nödslakt. Slaktade hästar transporteras oftast till företaget Convex i Stenstorp där de förbränns. Hästar kan få grävas ned efter ansökan och tillstånd av länsstyrelsen.

4.5 Veterinärer

Det finns i Värmland fyra distriktsveterinärstationer, Säffle, Sunne, Kristinehamn samt Arvika med filial i Kil. Varje veterinärstation är bemannad med två till fyra veterinärer med undantag av Kristinehamn som har fem veterinärer. Distriktsveterinärerna är både praktiserande veterinärer samtidigt som de utövar tillsyn. I länet finns det i över 50 000 kor varför deras huvudsakliga verksamhet riktar sig mot mjölk- och köttgårdar.

Specialiseringen mot häst utgörs företrädesvis av privata veterinärer och via ATG:s Hästklirik vid Färjestadstravet. I Värmland finns det cirka tioalet verksamma

⁴⁵ user.tninet.se/~oio0931/shfswe.html

⁴⁶ www.kihlman.se

⁴⁷ www.travinfo.nu

⁴⁸ www.nobleart.nu/index.html

veterinärer samt en handfull veterinärer från Stockholm- och/eller Göteborgsområdet vilka är knutna till de större travställen.

ATG:s Hästklinik har en hög produktionskapacitet (6 500 hästar per år) men otillräckligt med veterinärer. Närmaste Hästklinik är belägen i Örebro. Hästklินิกerna som praktikplatser efterfrågas av elever vid veterinärhögskolan och vid djursjukvårdsutbildningen i Skara. För närvarande pågår projekteringen av en ny Hästklinik som skall byggas söder om det nuvarande djursjukhuset på Färjestad med Hästkliniken på Bergsåker som förebild.

Enligt Jordbruksverkets föreskrifter skall det vid varje tävling – såväl på trav- som på ridsidan, finnas en av Jordbruksverket förordnad veterinär.

Förutom genom distriktsveterinärernas jour är Värmland utan jourverksamhet. Flertalet av distriktsveterinärerna har ingen eller liten inriktning mot häst varför de tjänster hästägarna efterfrågar på jourtid inte alltid kan erbjudas. Närmaste djursjukhus med jourverksamhet är beläget i Skara – 17 mil från Karlstad.

Verksamma inom hästnäringen upplever att det finns en stor brist på veterinärer mot bakgrund av antalet hästar och menar att ATG:s nya Hästklinik borde få en högre kapacitet än vad som planerats.

4.6 Alternativ behandling

En bransch i tillväxt. Det finns ett stort utbud av alternativa verksamhetsinriktningar. I denna grupp finns det verksamma inom områdena hästmassage, hästsjukgymnastik, akupunktörer, kiropraktorer, hästpsykologer, tandläkare, etc.

Den alternativa behandlingen kan även fungera som efterbehandling efter veterinärvård. Här finns även veterinärer som utbildats inom exempelvis homeopati. Konvalescens för travhästar har utvecklats till affärsidéer – det finns idag flera verksamma företag i länet.

4.7 Transportföretag

Tävlingsverksamheten såväl inom trav- som ridsporten genererar ett omfattande transportarbete. Ridhästar och de B-tränade hästarna transporteras vanligtvis i trailers medan de A-tränade hästarna transporteras i större specialbyggda fordon med högre kapacitet, exempelvis via Färjestads Hästtransporter.

4.8 Återförsäljare, leverantörer, grossister och detaljister

I takt med att hästantalet ökar stiger också efterfrågan på olika produkter och tjänster. De riktigt stora i Värmland är Färjestads Rid & Trav AB med filial i Årjäng samt företaget Equality Line AB på Hammarö som är generalagent i Sverige för Bordrox. De driver förutom grossistverksamhet även avel, tävlingsverksamhet, träning och privat ridhus.

Ett tiotal utrustningsbutiker finns i länet förutom Lantmännens butiker. Hantverkare som exempelvis Mauds Sadelmakeri i Grums, företag i Årjäng med specialisering mot tillverkning av boxväggar och stall, Säffle Broderier som får uppdrag från större tävlingsryttare – broderar namnen på sponsorer, ryttare och hästar, ABEKO i Årjäng som tillsammans med travnäringen utvecklat en kollektion med skyddskläder till stallpersonal och kuskar. Landets större återförsäljare av hästkärror såsom Värmlandsvagnen (som tillverkas i Norge), Umesläpet och Kyllingevagnen finns i Kristinehamnsområdet.

Den alltmer växande hästsektorn leder till en växande verksamhet för länets bönder. Andra leverantörer har specialiserat sig på travhästfoder – höproduktion och spannmål, eller specialisering på mindre ensilage 40-60 kg såsom Maud Olsson i Väse som också är en av länets större uppfödare på halvblod.

En växande hästsektor blir även ett betydelsefullt kundsegment bland återförsäljare av jordbruksredskap, traktorer och fyrhjulingar. De större stallen och enskilda eller grupper av travhästägare genererar också sysselsättningseffekter inom området bokföring och revision.

Även försäkringsverksamheten inom hästsektorn är relativt omfattande. Försäkringsbolag med specialisering inom sektorn utgörs av Agria, Sleipner – if, Folksam och Sveland. Alla bolagen har ombud i Värmland.

5 Värmländsk hästkraft - Andra aspekter

Avslutningsvis försöker utredningen framhålla andra aspekter inom områden som ej beskrivits i de föregående kapitlen och som inte ger vare sig direkta eller indirekta effekter på sysselsättning och samhällsekonomi.

5.1 Hästgårdarna

Begreppet hästgård har åtminstone under den senaste tioårsperioden blivit ett marknadsföringsbegrepp i mäklarbranschen. Det kan vara en fastighet som tidigare fungerat som ett mindre jordbruk med djurhållning och som med tiden byggts om för hästhållning.

Begreppet är mera vanligt förekommande i närheten av tätorterna än ute på landsbygden. Flera större jordbruksfastigheter, och före detta mjölkgårdar ute på landsbygden, har byggts om för hästhållning och kan idag hålla uppemot sextioåttio hästar.⁴⁹

Ett ökande hästintresse med fler hästar som följd har till delar påverkat flyttningsmönstren. Människors val, att i större utsträckning prioritera sina fritidsintressen, ökar kvaliteten i boende och i livsmiljön i utbyte mot ökade kostnader för arbetsresor. En hotande igenväxning, som en följd av nedläggningen av de mindre mjölkgårdarna, har uteblivit tack vare gårdarnas funktionsomvandling.

5.2 Öppna landskap

Hästsektorn genererar levande landsbygd och öppna landskap. Hästen får med andra ord en viktig roll som landskapsvårdare. Ökningen av antalet hästar inom sektorn ökar behovet av sommarbete och vinterutfodring tex. hö och havre. Man räknar med att varje häst genererar 2.5 ha öppen mark (sommarbete och vinterutfodring)⁵⁰. Vid ett hästantal om 8 000 genereras 20 000 ha öppet landskap. Som jämförelse finns det i Värmland 54 000 kor. Dessa håller öppet 110 000 ha.⁵¹

Idag utgår stöd för odling av slätter- och betesvall till företag som har ett visst antal djurenheter av nötkreatur, tackor och getter av honkön. Även de företag som har hästar och odlar vall bidrar i lika stor utsträckning som andra vallproducenter med sk. djurenhetsgrundande djurslag till att landskapet bibehålls öppet och brukat. Den senare gruppen av företag erhåller emellertid inte stöd.

5.3 Jämställdhet

Ridsektorn är kvinnodominerad. Cirka 85% av alla som rider är kvinnor och denna fördelning är lika i hela landet. I utbildningarna inom hästområdet är andelen kvinnor än högre, 90%. I tävlingsverksamheterna är hästsporterna emellertid jämlika, män och kvinnor, pojkar och flickor, tävlar på lika villkor.

⁴⁹ Utveckling i gles- och landsbygder. Årsrapport 2001. Glesbygdsverket.

⁵⁰ Valnevikens stuteri räknar med att varje häst håller öppet 2.5 ha

⁵¹ Värmlandsnatur. Nr 4 år 2000

Inom travsporten är det omvänt – andelen kvinnor bland länets A-tränare är relativt låg, 11% och bland B-tränarna 20%. Omständigheter som oregelbundna arbetstider och en svag löneutveckling har sannolikt bidragit till att veterinäryrket alltmer blivit ett kvinnoyrke.

5.4 Miljö och miljöpåverkan

Hästar producerar en stor mängd spillning per år. Det är viktigt att gödsel återförs till marker som producerar foder. Stallgödseln är rik på fosfor och kalium eftersom det ofta tillförs mineraler som tillskott i hästens foderstat. Däremot kan kvävehalten vara tämligen låg eftersom en viss mängd kväve åtgår då mikroorganismen bryter ned strömedlet (spån, halm, etc.).

Gödseln skall så långt som möjligt tillbaks till marken. Inte sällan har det upprättats ett avtal mellan ridskolorna och de markägare som levererar foder – så kallade återvinningsavtal. På så sätt får man också bättre kontroll på kvaliteten på det foder som köps. Sådana avtal förutsätter oftast att stallen ersätter strö och spån med papper för att därigenom få en snabbare nedbrytning. Det finns jordförbättringsföretag i Karlstad som bland annat tar emot gödsel från bland annat Årjängstravet.

Från nyåret har Karlstad kommun startat ett projekt som innebär att ett företag i Karlstad tar emot 4 500 ton VA-slam per år. Slammet blandas med flis och hästgödsel från Färjestads Travbana och Färjestads ridhus (tidigare levererades gödsel till en champinjonodling i Dalsland). Slutprodukten blir jordförbättringsmedel.

Trav- och Galoppskolan i Vången har i projektform utvecklat en teknik som leder till snabbare nedbrytning med trädgårdsgödsel som slutprodukt.

Att deponera hästgödsel kostar i storleksordning 300 kr per ton. Utöver denna kostnad tillkommer en miljöavgift om 250 kr per ton. Från år 2005 är det förbjudet att deponera organiskt material. Det är ännu inte klarlagt huruvida hästgödsel kommer att klassas som organiskt material.

5.5 Bevarandenaspekter

I Sverige finns fyra utrotningshotade inhemska hästraser nämligen, russet, den svenska ardenern och den nordsvenska hästen samt kallblodstravaren, som har en låg population och där antalet betäckta ston har minskat kraftigt under de senaste tio åren.

5.6 Sociala värden

Hästsporterna bidrar till välfärden genom bredd- och motionsverksamhet för människor i alla åldrar och spelar således roll för folkhälsan. Hästsporternas ungdomsverksamhet har en viktig betydelse för att barn och ungdomar skall ha en meningsfull fritid och få utlopp för sin glädje och spontanitet samtidigt som de lär sig att ta hand om och att ta hänsyn till djur.

Hästen är en betydelsefull resurs för en aktiv fritid. Ridhusen fungerar ofta som fritidsgårdar för unga. Den används också vid rehabilitering av missbrukare, handikappträning samt som en del av aktivitetsutbudet vid flyktingförläggningar, etc.

5.7 Ekonomiska värden

I Sverige skapar hästsektorn sysselsättning för motsvarande 10 000 helårsverken och 30 000 deltidsarbeten. Hästsektorn omsätter 18 mdr. Drygt 10 mdr utgörs av totalisatorspel vid trav och galopptävlingar. Hästsektorn har också en stor betydelse för jordbruket. Hästar och hästhållning utgör jordbrukets femte största intäktskälla, 1.28 mdr.

Utredningen har uppskattat antalet hästar i Värmland till, lågt räknat, 8 000. I jämförelse med de beräkningar som gjorts beträffande hästsektorn i landet, skulle hästsektorn i länet, direkta och indirekta effekter, omsätta 640 mkr varav spelet utgör 385 mkr. Sysselsättningseffekten har beräknats till 350 heltidssysselsatta och cirka 1 100 deltids-sysselsatta.

5.8 Internationalisering

Hästen som medel för internationaliseringen finns inom samarbetsorganisationen Travrike där Momarken ingår samt inom planerat Interreg-projekt. Värmland har också, bland annat, haft ett internationellt utbyte med Irland och England inom ramen för LEADER-projektet Ridsemester i Värmland. EU Equus-konferensen hölls i Skara förra året med 130 internationella deltagare. Syftet med konferensen var att sätta hästen på Europakartan i syfte att utveckla avel såväl som hästsport och att ge politiker, forskare, representanter för hästnäringen, hästsporten, etc. möjligheter att utbyta erfarenheter på europeisk nivå.

6 Projektverksamhet inom hästsektorn

Projekt inom hästsektorn är inte ovanliga. Utvecklingsarbete sker löpande såväl inom utbildningsområdet, inom föreningar och ridskolor som bland enskilda landsbygdsföretagare. Det mest omfattande projektet inom hästsektorn är dock tillblivelsen av Nordiska Travmuseet i Årjäng.

Ett omfattande Interreg projekt planeras för närvarande i Årjäng – Hästkraft. Intressenter i detta projekt är Momarken Travbane S/S, Indre Östfold Motorsport, Östfold Travförbunds Ponnyavdelning, Hekla Islandshästförening, PROFO+, Årjängs Motorklubb, Värmlandstrav/Travrike och Nordiska Travmuseet. Projektet syftar till att nyttja och utveckla befintliga anläggningar samt att inom områden som är gränsöverskridande och inriktade på ungdomsaktiviteter.

Ett av syftena med denna förstudie är att försöka fånga upp tankar och idéer som kan drivas som längre och sammanhängande projekt. Såsom beskrivits, innefattar hästsektorn en mångfald av aktiviteter, målgrupper och professioner. Det går inte att fånga upp eller formulera projektidéer som är lika intressanta för alla aktörer inom hästsektorn.

6.1 Förslag om utvecklingsarbete

Förslag till utvecklingsarbete har fångats upp under utredningstiden. I dagsläget är det tankar och idéer som tillsammans med sektorns företrädare måste vidareutvecklas. De olika projektförslagen presenteras sektorsvis, dvs. ridsektorn för sig och travsektorn för sig. Större utvecklingsprojekt kanske borde, så långt det är möjligt, knyta ihop sektorn, varför gemensamma projekt mellan sektorerna är att föredra.

6.1.1 Ridskolor och ridklubbar

Kvalitetsutveckling. Kompetensutveckling av personal och styrelser vid länets ridskolor. Nuvarande kvalitetsutvecklingsarbete tar mer fasta på verksamheternas inre miljö. Ett utbildningsprogram bör kunna initieras som tar mer fasta på organisationskvalitet (personal, styrelse och ekonomi) och kvalitet i kundrelationen (nöjd kund).

Affärsutveckling. Utveckla koncept tillsammans med ridklubbar och ridskolor syftande till att hitta unika affärsutvecklingsområden. Ridsektorns ekonomi är svag, behovet av ideella insatser ökar, kostnaderna ökar för bland annat gödselhanteringen och sårbarheten ökar om bidragen sjunker vilket i sin tur försämrar kvaliteten. De kommersiella intäkterna bör öka.

6.1.2 Hästen och turismen

Ridleder. I Sörmland har man varit framgångsrika inom ridledsområdet. Sommaren 2001 fanns drygt 50 mil färdig ridled. Ett system har utvecklats med värdfamiljer som tar emot och förser gästen med kartor och eventuellt lunchpaket. Värdfamiljerna

erbjuder övernattnig. Kan utvecklas vidare genom att informera markägare om möjligheten att bygga rundel eller rakbanor och hyra ut. Markägare som har ej odlingsbar mark nära åar, bäckar och andra vattendrag utvecklar trav- och ridstigar, koppla miljöstödet från länsstyrelsen – alternativ mark används som ridstigar.

Hästens Gård. Nätverksprojekt mellan hästhållare i länet som kan erbjuda en stor bredd i aktivitetsutbudet runt hästen. Hästens Gård kan bli en kvalitetscertifierad produkt och ett varumärke med gemensam marknadsföring och distribution. Gården Alstrums herrgård kan tjäna som ett gott exempel. Lär av Bo på Lantgård. Kan bli en betydelsefull komplettering av den värmländska turistprodukten.

Lära av andra. Hur varugör vi hästen, som en vän och ett fritidsintresse men också som en kommersiell produkt. Studiebesök till Irland. Ta med dig hästen under helgen till ett Aktivitetscentra byggt för häst och hästägare – ett aktivitetscentra som eventprodukt. Hyr in din häst i aktivitetscentrat med delad nyttjanderätt.

6.1.3 Travsektorn

Travhistorisk dokumentation. Det finns idag möjligheter att på nytt föra fram frågan beträffande Nordiska Trvmuseets tidigare ambitioner att samla och dokumentera svensk travhistoria. STC har avsatt vissa medel för ändamålet som kan utgöra svensk nationell medfinansiering i ett längre sammanhängande projekt.

Travrike och Värmlandstravet. Hästsektorn i Värmland är en omfattande näringsverksamhet och sysselsätter minst 350 personer på heltid samt 1 100 på deltid. Den största sysselsättningsmässiga effekten uppnås inom travsektorn.

Travet genererar en regionalekonomisk nytta som ger betydande margineffekter på glesbygden bland annat genom A- och B-tränarnas verksamheter, de mindre travbanorna, stuterierna, underleverantörer till sektorn, etc. Travet bör kunna vara ett verktyg inom regionalpolitiken där travintresset och samhällsintresset gemensamt formulera mål och driver ett utvecklingsarbete i projektform.

6.1.4 Utbildning & forskning

Hovslagarebrist. Det finns i Värmland femtontalet godkända hovslagare. Efterfrågan på hovslagare är större än tillgången. Hovslagarutbildningen är en gymnasial utbildning och finns i Skara. Något för Värmland?

Hästsektorn som forskningsfält. Den naturvetenskapliga forskningen inom hästsektorn finns inom det hippologiska utbildningsområdet och vid SLU. Precis som inom rovdjursområdet, bedrivs det inom hästsektorn, en ringa samhällsvetenskapligt inriktad forskning.

Hästsektorns omfattning borde få genomslag i forskning och kunskapsutvecklingen. Sektorns behov av studier, analyser, marknadsundersökningar, etc. borde kunna samlas och presenteras för universitetets studenter såsom uppsatsförslag.

Smittspridning. Studier av smittspridningen bland hästar i länet. Mot bakgrund av en antagen ökning av smittspridning vill man få det bekräfta om så är fallet. I så fall - orsak och verkan?

Skogskörning. Utbildningssatsning för en ökad användning av häst vid bland annat gallring. Förmedla gammal kunskap till nya generationer. Utbildningsprojekt och materialutveckling. Intressenter kan vara Naturbruksgymnasierna och Skogsvårdsstyrelsen.

6.1.5 Hästsektorn generellt

Veterinärjour. Verksamma inom hästnäringen upplever att det finns en stor brist på veterinärer med hästinriktning sett till antalet hästar. Förutom genom distriktsveterinärernas jour är Värmland utan jourverksamhet. Flertalet av länets distriktsveterinärer har ingen eller liten inriktning mot häst. De tjänster som hästägarna efterfrågar på jourtid kan inte alltid erbjudas i Värmland. Närmaste djursjukhus med jourverksamhet är beläget i Skara – 17 mil från Karlstad.

Gödselhantering. Det finns i landet flera olika tekniker som för närvarande prövas när det gäller framställning av jordförbättringsmedel. Ett eventuellt deponiförbud år 2005 för hästgödsel kommer att leda till problem för ridskolor, travbanor och hästhållare generellt. Gödselhanteringen kan sannolikt komma att generera sysselsättning i framtiden – utvecklingsprojekt?

7 Sammanfattning

Under åtskilliga århundraden har hästen haft betydelse inom den militära organisationen. Avel och uppfödning av hästar för den militären, lantbruket och andra branscher var under 1800-talet och 1900-talets första hälft av stor ekonomisk betydelse. Industrialiseringen bidrog till att hästen förlorade i betydelse som arbetsredskap. Idag används arbetshästen i begränsad omfattning.

Under de senaste tjugofem åren har antalet hästar expanderat på grund av en ökande efterfrågan på hästar för fritidsaktiviteter såsom i till ridning, körning, turism, trav och galopp samt ridningens olika tävlingsgrenar.

Hästens roll ökar i betydelse. Det gäller inte bara betydelsen för ekonomi och sysselsättning utan också dess betydelse i ett socialt och kulturellt perspektiv. Det ekonomiska perspektivet är av tradition det som i många fall tillmäts den största betydelsen men hästnäringens sociala betydelse bör lyftas fram mer.

Hästnäringen har även indirekta effekter på samhällsekonomin genom att den är beroende av varor och tjänster från andra näringar. Exempel på dessa aktörer är bland annat materialtillverkare, foderproducenter, veterinärer, försäkringsbolag, jordbruket som foderleverantörer, transportörer, hovslagare, etc. Vidare ger hästsektorn effekter som levande landsbygd och öppna landskap utan att bidra till en ökning av livsmedelsöverskottet.

Sammantaget torde antalet hästar i Värmland uppgå till i storleksordningen 8 000 – 9 000, dvs. ett mått på antalet som stämmer relativt väl med beräkningen om 28,1 hästar per 1 000 invånare (7 820 hästar). Det får antas att Värmland är hästtätare än flertalet län i övriga Sverige.

Antalet hästar inom den värmländska travsporten har beräknats till totalt 3 500. Dessa fördelas på 2 000 hästar i A- och B-träning, 800 unghästar (1- och 2-åringar) samt 700 avelsston. Antalet ridhästar – klubbägda (360) och privat uppstallade (1 837) – inom länets 23 ridskolor och 39 ridklubbar i Värmland, uppgick till totalt 2 197 hästar.⁵² Antalet hästar inom Western- och Islandshästridningen i Värmland har uppskattats till 400.

I Värmland finns det över 8 000 medlemmar i ridklubbar och ridskolor. Ridsporten präglas av en tydlig dominans av kvinnliga medlemmar, särskilt i åldrarna upp till 25 år.

Studiecirkelverksamheten bland ridklubbarna är omfattande - närmare 2 800 deltagare år 2001. En omfattande tävlingsverksamhet bedrivs inom banhoppning, distans, dressyr och fälttävlan för såväl ridhäst som för ponny.

Wermland Western Riders är Värmlands äldsta westernklubb med ca 150 medlemmar från hela länet. Föreningen Glaumur i Värmland bildades 1982. Föreningens bana, som enligt föreningen är en av Sveriges vackraste, ligger i Hannäs, Kil.

⁵² SvRF i Värmland

Femton av landets travklubba finns i Värmland varav tio i Västra Värmland. Medlemsantalet uppgår till cirka 300 i Värmland och utgörs av hästägare och travintresserade.

I Sverige menar P.O. ”Perman” Magnusson att det finns tre centra som kallas ”travsportens vagga”. Dessa är Skåne, Jämtland och västra Värmland. Mest betydande för dagens sport var dock det som hände i västra Värmland. Det är här de gamla travklubbarna finns, såsom exempelvis Wermlands Trafvaresällskap i Arvika och Karlanda travklubb.⁵³

I Värmland finns det en mellanbana (Färjestad) och två småbanor (Arvika och Årjäng). De tre banorna samarbetar, främst på sport- och marknadssidan, under namnet Värmlandstravet. Sammantaget arrangerar banorna 73 tävlingar per år och omsätter 465 mkr. Travsporten vid dessa banor genererar hela 155 000 besökare per år.⁵⁴ Ett samarbete sker även inom Travrike, där ingår Värmlandsbanorna tillsammans med Åmålstravet och travbanan i Momarken.

Antalet A-tränare (proffstränare) uppgår på Färjestad till 17 och till 5 på Årjängstravet, dvs. 5% av landets A-tränare finns stationerade i Värmland. Antalet B-tränare (amatörtränare) i Värmland knutna till Färjestad uppgår till 333 och till Årjängstravet 259, dvs. 8% av landets B-tränare finns i Värmland.

Stallens verksamhet ger en omfattande sysselsättningseffekt. Enligt försiktiga beräkningar genererar en A-tränares verksamhet ett helårsverke på 7-8 hästar. Antalet hästar i träning i ovanstående stall uppgår till över 500 och ger en direkt sysselsättningseffekt motsvarande 70 helårsverken (hästskötarna) utöver proffstränarna själva. Enligt uppgifter sysselsätter stallen på Färjestadstravet 63 personer.

Totalisatoromsättningen (inklusive direktspel) vid Färjestadstravet uppgick år 2000 till drygt 57 mkr (år 1999 till knappt 52 mkr) och vid Årjängstravet år 2000 till drygt 27 mkr (år 1999 till drygt 26 mkr). Publiktillströmningen vid de två banorna uppgick under år 2000 vid Färjestadstravet till 89 234 (år 1999 till 90 030) och vid Årjängstravet år 2000 till 57 165 (år 1999 till 54 746). Färjestadstravet hade därmed tappat något medan Årjängstravet ökade med cirka 5%.

Travnäringen i Värmland med cirka 3 500 hästar inom sektorn ger betydande effekter inom direkt och indirekt ekonomi och sysselsättning.⁵⁵ Travsporten är som näring en företagsform med en mängd näringsidkare i form av större eller mindre småföretagare på framförallt landsorten..

Flera kända travstuterier finns i Värmland varav det största – Valnevikens Stuteri – svarar för cirka 7% av födslarna. Stuteriet är beläget på gården 4 mil väster om Karlstad. Det finns cirka tjugotalet uppfödare, inklusive hobbyuppfödare, på halvblodssidan.

Hästsektorn genererar alltfler nystartade företag som kommer utifrån ett stort intresse och där man ser möjligheterna att utveckla en kommersiell verksamhet. Många gånger

⁵³ Travet och dess bredd. Värmlands museum. Bo Larsson 1994.

⁵⁴ www.farjestadstravet.com.

⁵⁵ Svensk Travsport – en näring värd att värna om. ASVT-RST-TR möte med statssekreterare Curt Malmberg

handlar det om kvinnligt företagande och företagande i glesbygd. Den levande landsbygden får man så att säga på köpet.

Antalet turistföretagare inom hästsektorn i länet uppskattas till ett tjugotal. I takt med att hästantalet ökar stiger också efterfrågan på olika produkter och tjänster. De riktigt stora leverantörerna i Värmland är Färjestads Rid & Trav AB med filial i Årjäng samt företaget Equality Line AB på Hammarö som är generalagent i Sverige för Bordrox. De driver förutom grossistverksamhet även avel, tävlingsverksamhet, träning och privat ridhus.

Den alltmer växande hästsektorn leder till att länets bönder producerar åt hästsektorn. Andra producenter har specialiserat sig på travhästfoder – höproduktion och spannmål, eller specialisering på mindre ensilage. Hästen får med andra ord en viktig roll som landskapsvårdare.

Ökningen av antalet hästar inom sektorn ökar behovet av sommarbete och vinterutfodring tex. hö och havre. Man räknar med att varje häst genererar 2.5 ha öppen mark (sommarbete och vinterutfodring)⁵⁶. Vid ett hästantal om 8 000 genereras 20 000 ha öppet landskap. Som jämförelse finns det i Värmland 54 000 kor. Dessa håller öppet 110 000 ha.⁵⁷

Ett ökande hästintresse med fler hästar som följd har till delar påverkat flyttningsmönstren. Människors val, att i större utsträckning prioritera sina fritidsintressen, ökar kvaliteten i boende och i livsmiljön i utbyte mot ökade kostnader för arbetsresor. En hotande igenväxning, som en följd av nedläggningen av de mindre mjölkgårdarna, har uteblivit tack vare gårdarnas funktionsomvandling.

Hästsporterna bidrar till välfärden genom bredd- och motionsverksamhet för människor i alla åldrar och spelar således roll för folkhälsan. Ungdomsverksamheten har en viktig betydelse för att barn och ungdomar skall ha en meningsfull fritid och få utlopp för sin glädje och spontanitet samtidigt som de lär sig att ta hand om och att ta hänsyn till djur.

Ridhusen är en betydelsefull resurs för en aktiv fritid. Dessa fungerar ofta som fritidsgårdar för unga. Hästen används också vid rehabilitering av missbrukare, handikappträning samt som en del av aktivitetsutbudet vid flyktingförläggningar, etc.

Utredningen har uppskattat antalet hästar i Värmland till, lågt räknat, 8 000. I jämförelse med de beräkningar som gjorts beträffande hästsektorn i landet, skulle hästsektorn i länet, direkta och indirekta effekter, omsätta 640 mkr varav spelet utgör 385 mkr. Sysselsättningseffekten har beräknats till 350 heltidssysselsatta och cirka 1 100 deltidssysselsatta.

⁵⁶ Valnevikens stuteri räknar med att varje häst håller öppet 2.5 ha

⁵⁷ Värmlandsnatur. Nr 4 år 2000